

Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет історії, політології та міжнародних відносин

Кафедра політичних наук

Дипломна робота

Освітній ступінь – магістр

на тему:

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2021 РР.)

Виконав:

здобувач вищої освіти 2-го курсу
за спеціальністю 052 «Політологія»,
група ПЛМ – 21

Аверічев Володимир Васильович

Керівник:

к. і. н., доц. Валюх Л. І.

Рецензент:

к. пол. н., доц. Штука І. А.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження інформаційної безпеки ...	7
1.1. Концептуальні основи дослідження інформаційної безпеки держави та громадянського суспільства.....	7
1.2. Правове забезпечення інформаційної безпеки України.....	12
РОЗДІЛ 2. Складові інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни	19
2.1. Методи інформаційної війни Росії проти України.....	19
2.2. Державне забезпечення інформаційної політики України.....	29
2.3. Інформаційно-психологічна складова безпеки особистості в умовах війни.....	38
РОЗДІЛ 3. Забезпечення та захист інформаційної безпеки України в контексті російсько-української війни	43
3.1. ЗМІ як інструмент захисту інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни.....	41
3.2. Роль громадських організацій та релігійних громад в контексті інформаційної безпеки України.....	51
3.3. Пріоритетні напрями протидії загрозам інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни.....	60
Висновки	65
Список використаних джерел	68
Додатки	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що наразі українська держава опинилася в спектрі інформаційно-військової операції Російської федерації (РФ). З початком російської військової агресії на весні 2014 р., Україна «зіштовхнулася» із інформаційними загрозами екзистенціального характеру, які потребують вироблення інструментів об'єктивного контролю й глибокого наукового аналізу.

Значення та функціональність інформаційної безпеки (як і механізми її забезпечення) для кожної держави є першочерговим імперативом. З часу здобуття незалежності Україною, вміло організована, добре фінансована й проросійськи спрямована, інформаційна політика РФ системно скеровувалася на поетапний демонтаж українського суверенітету. Специфікою реалізації такої геополітики є той факт, що до початку російської військової агресії в Україні не було ефективного інструмента нейтралізації таких інформаційних загроз, недопущення впливу руйнування української свідомості крізь призму інформаційних деструкцій. Українцям, нажаль не вдавалося виробити до 2014 р. превентивні механізми убезпечення себе від наявного інформаційного простору й присутніх у ньому російських інформаційних технологій, особливо на південному Сході держави та в Криму.

А оскільки інформаційна політика Москви є частиною гібридної агресії РФ (однією із завдань якої є встановлення інформаційного контролю над [пост]воєнною Україною), це й актуалізує обране нами предметне поле, враховуючи поетапне вироблення українцями механізмів нейтралізації такої екзистенціальної загрози у сфері національної безпеки держави, важливим компонентом якої є інформаційна безпека.

Метою дослідження є проведення комплексного аналізу забезпечення інформаційної безпеки України у контексті російсько-української війни.

Тому, досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких **завдань**:
– висвітлити концептуальні засади інформаційної безпеки;

- схарактеризувати нормативно-правову базу забезпечення інформаційної безпеки України;
- дослідити значення ЗМІ як інструменту інформаційної безпеки України;
- розкрити вагу релігійних громад і громадських організацій в контексті гарантування інформаційної безпеки України;
- надати практичні рекомендації щодо реалізації безпекової політики в інформаційній сфері для нейтралізації будь-яких інформаційних загроз.

Об’єктом дослідження є інформаційна безпека України.

Предметом – інформаційна безпека України в контексті російсько-української війни.

Методи дослідження. Науковість дослідження забезпечується крізь призму загально визначених у сучасній політичній науці пізнавальних принципів. Наприклад, принципом структурної комплексності, об’єктивності й історизму. Принцип комплексності дозволив реалізувати багатовимірний підхід до аналізу різних проблем інформаційної безпеки українського суспільства, поєднати теоретичні й практичні константи розуміння сучасних інформаційних війн, еластично прив’язати їх до реалізації національної політики держави тощо.

Принцип загальної об’єктивності допоміг досягнути неупередженого погляду на різного роду виклики у сфері інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни: конфлікту в якому є багато суперечливих (за своїм характером) явищ внутрішньої та зовнішньої політики держави. Принцип історизму зумовив можливість еволюційного підходу в поглядах на становлення інформаційного суспільства в Україні, інформаційних війн, розуміння різних історичних фактів тощо у взаємозв’язку з конкретними історичними й політичними реаліями.

Важливе значення в методологічних прийомах посідають загальні методи дослідження, такий як діалектичний метод (він є необхідним за умов визначення різного двостороннього взаємовпливу, що визначається затяжною

конфліктністю двох воюючих сторін й інформаційною безпекою держави вцілому; метод аналізу документів і статистики (просто необхідний для опрацювання нормативно-правової бази інформаційної безпеки країни, а також різних статистичних даних тощо), структурно-функціональний метод (потрібен для обробки інституційної бази у сфері безпеки).

Наукова новизна полягає у системному аналізі концептуальних, інструментальних і прикладних компонентів сфери інформаційної безпеки України в контексті російсько-української війни. Всебічно та ґрунтовно висвітлено трансформацію сфери інформаційної безпеки України в спектрі російської військової агресії; з'ясована роль міжнародної дипломатії у забезпеченні інформаційної безпеки України; схарактеризовано значення національних ЗМІ, як інструменту інформаційної безпеки в призмі реалізації зовнішньої політики української держави; подальшого розвитку дістало обґрунтування наукового переосмислення поняття «інформаційної безпеки» як ключової складової національної безпеки України.

Практичне значення одержаних результатів. Концептуальні наукові візії та висновки можуть застосовуватися як теоретична основа у різних наукових доробках, що пов'язані із проблемою реалізації інформаційної безпеки. Водночас, результати такого дослідження можуть використовуватися при підготовці до навчальних дисциплін «Національна безпека», «Інформаційна безпека», «Кібербезпека» тощо. А також при студіюванні окремої тематичної складової із курсів «Політологія», «Соціологія», «Теорія інформаційного суспільства» тощо.

Хронологічні рамки дослідження визначаються військово-політичними реаліями весни 2014 р. (тобто, нижньою межею є початок військової агресії РФ щодо України – анексія Криму, вторгнення регулярних російських підрозділів на Донбасі, створення В. Путіним таких фейкових державних суб'єктів, як ДНР і ЛНР. Верхня межа визначається політичними процесами військово-інформаційного характеру кінця 2021 р. в контексті реалізації безпекової політики України.

Структура та зміст основної частини дослідження складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження інформаційної безпеки

1.1 Концептуальні основи дослідження інформаційної безпеки держави та громадянського суспільства

Сегментована різного роду національними інтересами – економічними, політичними, релігійними тощо українська нація в із екзистенціальною загрозою, що викликана російською (путінською) геополітикою. Опираючись її різноплановим факторам, що реалізуються через різні механізми війни проти українців, очевидною (фундаментальною) необхідністю бачиться захист основоположних цінностей – національної незалежності та суверенітету, територіальної цілісності, гарантування прав і свобод людини й громадянина, їх демократичних свобод, забезпечення верховенства права, соціального добробуту, доступу до сучасної медицини тощо, а також професійного запровадження ефективного управління в безпеково-оборонний сектор.

Інструментом успішної нейтралізації будь-якої зовнішньої агресії та гарантування системного розвитку інформаційного суспільства в державі є політика поступового нарощування різних технологічних можливостей України. Вона необхідна для здійснення високоякісного інформаційного обміну, «необхідності здійснення усіх заходів захисту інформаційних ресурсів та забезпечення інформаційної безпеки держави» вцілому [53, с. 45–46], що (фактично) майже неможливо реалізувати без ефективних політико-інформаційних механізмів.

Для прикладу, ст. 17 Конституції України визначає наступне: «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [37], що вказує на певну трансформацію такої категорії як «інформаційна безпека» в нормативно-правовому сегменті конституційного компоненту [75, с. 30].

Здійснюючи етимологічний «понятійний» дискурс в ракурсі «інформаційна безпека», очевидним є факт наявності різних концептуальних підходів до визначення її категоріальної сутності. Навіть у російському медійному просторі (як і на академічному рівні РФ водночас) відзначається трансформація парадигмальності самого поняття «інформаційна безпека», яка виступає основоположним [суб]елементом національної безпеки.

Для прикладу В. Ліпкан (проводячи своєрідну класифікацію) в двадцятому столітті, виокремлює кілька різних підходів до розуміння сучасного визначення практичної сутності феномену «інформаційна безпека», згідно яких останню слід розуміти «як 1) стан захищеності інформаційного простору; 2) як процес управління загрозами й небезпеками, що спроможне забезпечувати повний інформаційний суверенітет України; 3) як специфічний стан захищеності національних інтересів держави в інформаційному середовищі чи в інформаційній сфері в цілому; 4) повну захищеність установлених законом правил за якими відбуваються інформаційні процеси в країні; 5) автономну функціональність держави; 6) суспільні відносини, що пов'язані із захистом критично важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави від реальних і потенційних загроз в інформаційному просторі; б) невід'ємну частину політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки» [40, с. 25–30].

Водночас, такі дослідники як О. Данільян, О. Дзьобань та М. Панов подають це поняття як «безпеку об'єкта від інформаційних загроз або негативних впливів, пов'язаних з інформацією... та нерозголошення даних про той чи інший об'єкт, що є державною таємницею [14, с. 165]. Натомість В. Гурковський має інше бачення й визначає поняття «інформаційна безпека України» як різного роду певні громадські відносини, що пов'язуються із збереженням принципово значущих інтересів людини та громадянина, всього суспільства та національних інтересів держави «від реальних і потенційних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження та

примноження духовних й матеріальних цінностей будь-якої титульної нації, її існування, самозбереження, подальшого прогресивного розвитку країни як суверенної держави» [13, с. 74]. Інструментами гарантування стійкості й збереження функціональності такої системи, виступає планова інформаційна політика щодо захисту національних інтересів України на міжнародному рівні дипломатичними механізмами.

Натомість дослідник Р. Калюжний вважає, що інформаційна безпека – це своєрідний тип соціальних інформаційних «правовідносин стосовно створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства й держави безпечних умов життєдіяльності, спеціальних правовідносин, які пов'язані зі створенням, зберіганням, поширенням і використанням інформації» [34, с. 18–19]. Чимало сучасних вітчизняних вчених, серед яких, для прикладу, Н. Нижник, Г. Ситник та В. Білоус під інформаційною безпекою розуміють певний «стан нормативно-правових норм і відповідних їм інститутів безпеки, які гарантують постійну наявність даних для прийняття стратегічних рішень і захист інформаційних ресурсів країни» [46, с. 21].

Полемізуючи над новітніми моделями безпекових систем світу, сучасні вчені всіляко оминають своєю увагою ті компоненти, які не лежать у площині загальноприйнятих норм академічності. Застрягаючи у власних академічних парадигмах, чимало з них видають «заржавілий» теоретизований аналітичний продукт за наукову «модерну» константу. Однак більшість таких наукових візій потребують академічних «поправок» на консеквентну об'єктивність. Серед багатьох дослідників, що могли потрапити у пастку необ'єктивності – Б. Кормич. Артикулюючи етимологічний дискурс щодо інформаційної безпеки, вчений робив наголос лише на захищеності «встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування й розвитку людини, всього суспільства та держави» [39, с. 37].

Проте, як показує політична практика поняття інформаційної безпеки є

набагато ширшим і складнішим процесом, враховуючи інформаційно-психологічну компоненту складової національної безпеки. Оскільки, ментальна безпека є значущим фактором досягнення громадянами держави розуміння стабільності роботи безпекових механізмів, зрештою гарантування їх безперебійного тривалого функціонування. Така системна стабільність – як стверджує І. Панаріна (надаючи власне бачення поняттю інформаційна безпека) й визначає «стан інформаційного середовища суспільства і політичної еліти... забезпечуючи його формування та розвиток в інтересах керівництва країни, переважній більшості громадян і окремих представників суспільства [45, с. 128] (етнічних чи сексуальних меншин, культурних фріків тощо).

Слід зазначити, що чинне законодавство України надає власне нормативне визначення поняття інформаційна безпека й воно не містить вичерпного тлумачення цієї категорії. Однак, українські нормативні акти, що стосуються безпекової проблематики, зазвичай розглядають її виключно в ракурсі теоретизованих категорій. Зрештою всебічне розширення доступу громадськості до різного роду інформації, відчутно впливає на процес трансформації соціально-політичних, техно-економічних, гуманітарних тощо й інших процесів у соціосистемах, створюючи (тим самим) якісні можливості для механізмів державного управління у сфері безпеки, сприяючи виробленню її суб'єктам швидких та ефективних рішень для нейтралізації екзистенціальних загроз у військовій, політичній, кібернетичній, академічній та міжнародній, зрештою в інформаційній сфері.

Масштабуючи процес світової інформатизації суспільства, зростання рівня її інтелектуалізації, існування транснаціональної злочинності тощо, безпекова комунікаційність стає «альфою та омегою» в процесі забезпечення стратегічної стабільності держави, системно сприяючи еволюції сфери національної безпеки держави та сталому економічному зростанню країни водночас.

Рефлексуючи на такий науковий наративізм, можна стверджувати

наступне: інформаційна безпека – це однозначно [не]простий політичний феномен, що є наслідком політичної трансформації людської техноцивілізації. Її інструментальна база спрямована на сприяння технологічного розвитку модерного суспільства, якому всіляко має гарантуватися інформаційна безпека. Платформою для розгортання її механізмів виступає наявність управлінського досвіду, розуміння негативних наслідків під час застосування новітніх маніпулятивних технологій, з'ясування основ їх появи тощо. Як результат – вироблення засобів подолання (чи нейтралізації) (контр)продуктивних інформаційних впливів, закладаючи підвалини для безпечного стану інформаційного суспільства.

Підсумовуючи наш науковий дискурс, варто звернути увагу на наукові рефлексії дослідника О. Левіна, який стверджує, що інтерпретувати поняття інформаційна безпека крізь призму захищеності не відповідає науковим підходам. Він робить ставку на національні «інтереси» та «цінності», педалюючи концепт «агрегування інтересів». Оскільки в людських цінностях – стверджує вчений, всіляко «виявляються інтереси суб'єктів суспільних відносин, зіткнення яких породжують загрози» [76, с. 34].

Таким чином, концептуальна складова інформаційної безпеки України, що офіційно фігурує на державно-правовому рівні, має агрегувати інтереси української держави. Однак, наявність «чужого» [не]деканалізованого безпековими механізмами інформаційного поля, може бути шлюзом для реалізації екзистенціальних загроз інформаційній безпеці держави.

Академічний дискурс який ведеться вітчизняними вченими далеко не завершений й потребує ґрунтовних досліджень в області національної безпеки й інформаційної зокрема. Саме зміна підходів до вирішення проблем в модулі інформаційної політики є імперативним завданням для української держави в контексті забезпечення національної безпеки держави в умовах конвенційної війни. Водночас значимим є визначення політичної ролі інформаційної безпеки в системі безпекових факторів держави, розуміння її ключових завдань і напрямів діяльності.

1.2. Правове забезпечення інформаційної безпеки України

Агресія РФ на сході України виявила невідповідність українського суспільства щодо здійснення ними дієвого спротиву агресору, який спрямовує свій військово-інформаційний потенціал на демонтаж української державності. Причиною цього була не лише зрадницька політика уряду В. Януковича, пов'язана з дезорганізацією Збройних Сил України (ЗСУ), неспроможністю силових структур блискавично стримати сепаратистські, відцентрові тенденції на Сході України і в Криму, але й масована інформаційна атака (як технологія інформаційної війни) РФ проти України. Вона сильно деморалізувала український генералітет і політичні еліти на весні 2014 р., зумівши залучити на сторону «Русского мира» значну частину населення Сходу, Півдня і центральних регіонів України.

Таким чином, інформаційна сфера України виявилася однією з [най]незахищених у безпековому секторі, виявивши серйозні прогалини в системі законодавчого, інституційного й організаційного забезпечення інформаційного простору. Водночас Україні вдалося напрацювати окрему законодавчу базу у сфері національної інформаційної безпеки, яка і діяла до початку збройного вторгнення Росії в Україну. Однак, як виявилось, вона була не спроможною протистояти інформаційно-пропагандистській машині путінської Росії.

Першим опорним нормативним актом у цій галузі став Закон України «Про інформацію». Базовими положеннями цього нормативно-правового акту закріплюється право громадян на інформацію, закладаються правові основи інформаційної діяльності в медійній сфері держави тощо. Ґрунтуючись на Декларації про державний суверенітет України та Акті проголошення незалежності, Закон затверджує інформаційний суверенітет України, визначаючи правові норми міжнародного співробітництва в галузі інформації [26, с. 9–28].

Важливим етапом стало прийняття Конституції України, яка

гарантувала кожному громадянину країни право на вільне отримання, зберігання, використання та поширення інформації. В таких статтях, наприклад, як 10, 17, 31, 32, 34, 40, 50 дерегулюються загальні положення свободи слова, вільного виявлення власної думки, можливості отримання й розповсюдження будь-якої інформації, [між]особистого та [між]групового спілкування тощо [37]. Окреме місце посідає Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», який надає правові основи для продуктивної діяльності друкованих засобів масової інформації в країні, утворює державні гарантії їх свободи відповідно до Конституції України, а також Закону України «Про інформацію» і інших актів чинного законодавства й визнаних українською державою міжнародно-правових документів [21, с. 29–43].

Слід також означити значимість Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». Завдяки цьому нормативно-правовому акту створюється можливість визначити у повній мірі правові основи організації й діяльності «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації в Україні» [18]. В цьому Законі встановлені всі можливі правила, загальні принципи підготовки повідомлення, особливості передачі та зберігання інформації, означені системи доступу до певних типів інформації (роз'ясненні умови зберігання інформації, що носить державну таємницю).

Слід також наголосити на важливості існування Закону України «Про державну таємницю», оскільки останній допомагає регулювати суспільно-політичні взаємовідносини, що пов'язані з тим типом інформації, яку відносять до державної таємниці. Тому, існує чітко виписана практика розсекречення/засекречення нормативно-правових документів, засобів її зберігання й матеріальних носіїв, зрештою охорони «державної таємниці з метою захисту національної безпеки України» [19, с. 252–276].

Водночас Закон України «Про доступ до публічної інформації», системно визначає весь «порядок здійснення та забезпечення права кожного

на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес» [20]. Не варто оминати й інший не менш важливий нормативно-правовий акт, що має назву Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», яким встановлюються «основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів в Україні» [22].

Особливо значущим (враховуючи мовний аргумент в путінській військовій геополітиці – захисті російськомовних українців від «тотальної українізації») є Закон України «Про засади державної мовної політики». Він не лише регулює канони «мовної політики в Україні, але й визначає новітню специфіку й особливості використання української мови як [єдино] державної, а також означає статус мов національних меншин в різних аспектах» [23]. Винятково значимим для нашого дослідження є Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», який регулює фактично всі взаємовідносини в площині «захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних й інформаційно-телекомунікаційних системах» [24, с. 277–282]. На одному щаблі по значимості перебуває і Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», який всеохоплююче дерегулює соціально-політичні взаємовідносини, що «пов'язані із створенням, функціонуванням, розвитком і використанням Національної системи конфіденційного зв'язку» [27].

У редакції Закону України від 19.06.2003 р. «Про основи національної безпеки України», визначаються основні загрози в інформаційній сфері держави, серед яких, наприклад: 1) будь-які прояви обмеження свободи слова та доступу до публічної інформації; 2) поширення будь-якими засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; 3) комп'ютерна злочинність і комп'ютерний тероризм; 4) розголошення інформації, яка становить державну таємницю, або іншої інформації з обмеженим доступом, спрямованої на задоволення потреб і забезпечення

захисту національних інтересів суспільства та української держави; 5) намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [28].

Не слід забувати й про існування Закону України «Про телебачення та радіомовлення». Цей нормативно-правовий акт регулює інформаційну діяльність теле-, радіо- й медіа- холдингів на території держави, визначаючи соціально-правові, економічні та організаційно-функціональні параметри їхньої роботи, що спрямовуються на можливість забезпечення права громадян України щодо отримання повноти інформації, гарантування свободи слова, наявності достовірної перевіреної інформації на оперативному рівні, право на «відкрите та вільне обговорення суспільних питань» тощо [30, с. 44–69].

Окремі дослідники, що займаються проблемами в сфері Національної безпеки, виокремлюють значимість Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації». Оскільки, відповідно до головного закону держави (Конституції України), ним визначається весь порядок усестороннього та об'єктивного контролю щодо висвітлення діяльності органів державної влади та муніципалітету засобами масової інформації, а також захисту ЗМІ від політичного впливу однієї із гілок державної влади чи інститутів публічної політики [29, с. 166–176].

Таким чином, концептуальні напрацювання у вітчизняній законодавчій базі інформаційної політики у сфері безпеки були. Проте, вони мали носили фрагментарно-декларативний характер, а правові колізії були наслідками недолугості виписаного категоріального апарату, який стояв на заваді гармонізації національного законодавства України у сфері інформаційної безпеки.

Не дивлячись на значний обсяг сучасної нормативно-правової бази в Україні, вищеперераховані законодавчі акти не змогли забезпечити сталого підходу до розуміння вирішення проблем в сфері інформаційної безпеки, як і

виробити механізми для їх реалізації в області стратегування.

Системне наповнення законодавчої бази України у сфері національної безпеки та її інформаційної складової, розпочалося у 2014 р. Вона має нормативно-правову дуальність, ділячись (теоретично) на дві підгрупи. До першої можна віднести стратегічні та доктринальні документи (це, насамперед концептуальні та базові нормативні акти), які означають ключові конвенційні та екзистенціальні загрози в області інформаційної безпеки. До другої – Укази Президента держави, рішення РНБО тощо, що не дозволяють формувати агресивний інформаційний контент потенційного (чи реального) агресора на різних медійних платформах України – ЗМІ, Інтернет, радіо. Таким чином, з весни 2014 р. розпочалася системна трансформація національного законодавства в інформаційної сфері безпеки.

Авангардним нормативно-правовим документом у цьому плані, стало рішення РНБО під назвою «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» від 28 квітня 2014 р., яке введене в дію Указом в. о. Президента України О. Турчиновим від 1 травня 2014 р. під номером № 449/2014. У самому документі зазначався реальний стан сфери інформаційної безпеки України, а дії РФ визначаються як такі, що поширюють «недостовірну, неповну, упереджену інформацію про Україну» [58].

Попри те, велика увага у цьому нормативно-правовому акті відводиться співпраці в інформаційно-військовій сфері України із Північно-атлантичним альянсом (НАТО) і Європейським союзом (ЄС). Український уряд прагнув посилити безпекові заходи в інформаційній сфері для реалізації державної політики на окупованих територіях за допомогою західних партнерів. Саме посилення інформаційної безпекової складової та воєнної компоненти Україною, мало здійснюватися через запровадження результативної системи заходів як глобальних, так і стратегічних комунікацій у [кібер]діяльність органів сектору безпеки.

Системна трансформація українських оборонних можливостей має

реалізовуватися через створення стратегічного нормативно-правового акту для здійснення особливих інформаційних заходів, продумавши понятійно-категоріальний апарат, локалізувавши профільність структурних підрозділів органів державної влади, зрештою розуміючи масштаб їх задач і повноти повноважень в цілому.

Стратегічним рішенням у формуванні єдиної національної політики у сфері інформаційної безпеки є прийняття на державному рівні нормативно-правового документу під назвою «Стратегії кібербезпеки України» за номером № 96/2016. Останній запряцював через Указ Президента України П. Порошенка «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 р. «Про Стратегію кібербезпеки України» [62]. Його конститутивним правовим механізмом виступав алгоритм забезпечення умов для системного функціонування кіберпростору на території України, а також використання його потенційних/інформаційних спроможностей в інтересах української держави. Його права наповненість надавала можливість визначати екзистенціальні загрози в «українському» кібербезпросторі й задіювати заходи нейтралізації шляхом пріоритетності.

Концептуальні положення документу вказують на швидке вироблення українською державною нової безпекової політики у кіберпросторі, яка має мати єдині технологічні параметри та технічну стандартизацію з ЄС і НАТО. Водночас передбачається здійснення конкретних політичних заходів для системної розбудови механізму захисту національної інформаційної системи від кіберзагроз і запобіганню їх виникненню враховуючи досвід США, ЄС і НАТО.

Україна має чітко визначити пріоритетність безпекових контурів для надійного стримування кіберзагроз, маючи власну систему інформаційних координат, визначити союзників і продуктивно взаємодіяти з ними в сфері безпеки. Тому делегування повноважень і формування новітніх принципів відповідальності державних органів, що працюють в сфері безпеки й оборони держави мають бути забезпечені високо кваліфікованими кадрами, особливо

в таких сегментах як кібертероризм, кіберзахист, кібербезпека тощо.

Отже, чинне українське законодавство швидко адаптується до тих національних потреб, яких потребує держава ще з весни 2014 р. Трансформуючи його в поєднанні із реструктуризацією сфери національної безпеки, український політичний істеблішмент прагне сконструювати якісний механізм стримування зовнішньої інформаційної агресії (як від РФ, так і інших країн, наприклад Угорщини). Серед проблем, що можуть стати на заваді реалізації планів забезпечення цілісного управління й захисту національних інформаційних ресурсів є відсутність висококваліфікованих фахівців, якісної цифрової інфраструктури, готовності політичних еліт і вищого командного складу Збройних Сил України швидко запроваджувати системні реформи шляхом повної автоматизації всіх процесів управління.

Водночас системних змін потребує механізм стратегічного планування та стратегування державної оборонної політики, екзистенціального прогнозування та технологічної кооперативної координації, запровадження цифрових засобів об'єктивного контролю за здійсненням вже прийнятих юридичних норм, повної зміни фінансової політики щодо сфери національної безпеки, реанімації реформ політичних інститутів тощо.

РОЗДІЛ 2. СКЛАДОВІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

2.1. Методи інформаційної війни Росії проти України

Військова агресія РФ щодо української держави, яскраво демонструє неспроможність інститутів світової політики щодо своєчасного реагування на такі екзистенціальні виклики. Виявилося, що архітектура світової безпеки, що склалася по закінченню II Світової війни, не володіє інструментами нейтралізації таких загроз на міжнародному рівні. Навіть держави гегемони, що володіють правом вето в ООН (серед яких і ті, що гарантували Україні територіальний суверенітет за Будапештським меморандумом) не стали на заваді агресивній політиці Кремля, яка реалізується В. Путіним всупереч міжнародним правовим нормам.

Здійснення військової агресії РФ є продовження реалізації військової доктрини В. Герасимова, яка являє собою застосування різноманітних механізмів (політичних, енергетичних, військових, дипломатичних тощо) у довготривалому військовому конфлікті, значимим компонентом якого є інформаційна війна. Інформаційна підготовка населення до ведення тривалих бойових дій за межами власних кордонів, потребує консолідації та мобілізації багатьох наявних ресурсів держави, у тому числі медійно-інформаційних. Тому РФ педантично розпалювала через ЗМІ (фінансові асигнування в які складають десятки млрд. дол. за останні 5 р.) ненависть до автохтонних українців, готуючи тим самим тло для здійснення відкритої військової агресії.

Тому, Україна швидко стала об'єктом інформаційного російського «інтернування», а політичні інститути держави, її еліти, українська культура, зрештою Православна церква України тощо, дискредитувалися російськими пропагандистами. Таким чином, інформаційна війна РФ з Україною розпочалася фактично з 2004 р., коли до влади (внаслідок Помаранчевої революції) прийшов банкір В. Ющенко.

Водночас, РФ працювала не лише в інформаційному полі України, але й мала сильні медійні структури на заході, серед яких наприклад «Sputnik» і «Russia Today», а російські національні телеканали (як і проросійські ЗМІ в Україні водночас) транслювали російську пропаганду, камуфлюючи у ній через кінематограф, передачі культурного штибу тощо імперську ідеологію, яка цілеспрямовано направлялася на підрив національної єдності українців, розмиття їхньої ідентичності, деформації європейських цінностей, зрештою організації міжетнічного протистояння, шляхом системного маніпулювання мовно-релігійними, економічними чи історико-культурними наративами та інструментами.

Наразі, латентна/інформаційна війна трансформувалася у відкриту агресію, до якої Україна виявилася не зовсім готовою. Серед основних причин – неспроможність українського політичного істеблішменту на ментальному рівні визнати геополітику РФ як таку, що ціленаправлено спрямована на демонтаж української державності та її суверенітету. А також розбудови комплексного сучасного механізму інформаційної безпеки держави та кібернетичному рівні.

Серед основних інформаційних прийомів росіян в Україні був астротурфінг, через маніпулятивні інструменти якого росіяни прагнули нав'язати українцям політичний дискурс щодо штучності української держави, неповноцінності самих українців й бандеризації всіх тих, хто не проживав у Західній Україні. А також педалювався інформаційний мем щодо [не]канонічності Української православної церкви (КП) і впровадження насильницької українізації на Сході України та в Криму. В такому інформаційному контурі В. Путін намагався «продати» колективному Заходу образ України й української нації, готуючи тим самим умови для відкритої повномасштабної агресії проти України.

Інструментальна концепція інформаційної війни традиційно лежить у площині російської управлінської ментальності. Схильність до військової гібридності є атрибутивною ознакою радянської державності. Радянський

союз (правонаступником якого стала РФ) від початку свого становлення був централізовано-тоталітарним державним суб'єктом, в якому інші національні меншини піддавалися системній/державній денационалізації. Росіяни вміло використовують штучно створенні конфлікти національних меншин в РФ для управління країною, стримуючи тим самим їхній соціально-економічний розвиток, зазвичай маргіналізуючи їхню інклюзивну культуру.

Прагнучи повернути колишню радянську велич, РФ прагне домінувати у Центрально-Східній Європі, зменшивши тим самим політичні й економічні впливи англосаксів (США та Великобританії). Тому, запровадження стратегії стримування РФ відбувається через різного роду санкційну політику, технологічне й економічне ембарго тощо. А також потенційне нарощування військового потенціалу східного флангу НАТО й подальшого його розширення за рахунок нових учасників, а також системне просування його військової/технологічної інфраструктури на Схід.

Через відсутність жорсткої національної цензури з державного боку та комерційну особливість видавничих центрів, роботи українських ЗМІ, радіо, тощо, РФ швидко трансформувала український інформаційний простір, переорієнтувавши його під російські національні/геополітичні інтереси [73, с. 290]. Роль російських пропагандистських ЗМІ в фарватері просування політичних інтересів Кремля, важко недооцінити. Оскільки, останній завжди використовував ЗМІ як інструмент зовнішньої експансії. А самі складники російського «телебачення» (як і кінематограф) завжди виступали важливими складовими компонентами національної безпеки РФ, як зрештою її новітньої геополітичної стратегії.

Очевидно, що така інформаційна стратегія Москви мала б викликати неабияке занепокоєння в українській владі. Проте, ніяких контрзаходів з боку України російським інформаційним впливам суттєво здійснено не було. Розбудовуючи свою агентуру на партійному, релігійному та інституційному рівнях, Кремль щороку посилював свої позиції в Україні. Контролюючи значну частину українського медійного ринку, він постійно поширював

фейкову інформацію. Дезінформація українців проводилася й у віртуальній мережі, де проросійські «чат боти» підтримували антиукраїнський дискурс.

Таким чином, зберігаючи контроль над значною частиною медіа активів України, РФ здатна формувати принципи інформаційної політики держави. Контроль над інструментами інформаційної складової ставить під загрозу не лише національний суверенітет країни, але й унеможлиблює реалізацію нею зовнішньої політики, в тому числі інтеграції до євро-атлантичних структур. Така модель агресивної російської пропаганди всіляко сприяє формуванню цілісного «слов'янського» гуманітарного простору.

Окреме місце в російській інформаційній політиці посідає історичний дискурс. Інтерпретуючи політичну історію крізь призму російського шовінізму, Москва прагне нав'язати українцям антиукраїнський наратив, деформуючи ідентичність українців крізь призму академічної парадигми й власного бачення історичних фактів. Транслюючи такі детонаційні ідеологічні концепції в маси, РФ прагне трансформувати систему суспільно-політичних цінностей в Україні. Тому, академічно-дипломатична політика РФ щодо України набуває неабиякої значущості для першої у тій стратегії, яку сповідує В. Путін [41]. Яскравим прикладом може слугувати трактуванням російськими істориками та політтехнологами українського національно-визвольного руху в міжвоєнний (і [пост]воєнний) період.

Тому, українські політичні актори [ярлик]уються російською інформаційною пропагандою та російським політичним істеблішментом виключно як «бандерівці», «націоналісти» чи «нацисти». Вони прагнуть транслювати російсько-український «конфлікт» виключно як цивілізаційно ціннісний, стверджуючи, що українські сепаратисти (як і регулярні російські БТГ – батальйонно-тактичні групи – В. А.) воюють не з україномовними українцями, а виключно з «нацистами».

Такий інформаційний продукт ідеологічного штабу російська влада транслює через контрольовані нею ЗМІ і в РФ, підтримуючи в суспільстві необхідний градус напруги. Роблячи ставку на традиційні російські духовні

цінності та інтегральний націоналізм, В. Путін намагається маніпулювати свідомістю росіян, протиставляючи їх іншим національностям і українцям зокрема.

Маючи новітні нароби в області маніпулювання масами, РФ використовує проти України й психотронні інструменти, які успішно апробувалися на «малих народах» в Радянському союзі: «деструкція, як дія організаційної зброї, спрямована на досягнення результатів, які перебувають в «системі цінностей» ініціатора застосування даної зброї. Одна з основних умов застосування організаційної зброї – заміна системи базових цінностей держави-мішені цінностями держави-ініціатора як самими перспективними» – стверджують такі російські вчені, як наприклад В. Овчинській та І. Сундієв [47].

Так діє в Україні й В. Путін, замінюючи українські традиційні цінності російським ідеологічним сурогатом, тим самим русифікуючи українців. Тому, основоположні принципи й підходи до розуміння реалізації інформаційної безпекової політики, візуально простежуються через декларативну російську політику та офіційні документи державного рівня. Російські пропагандисти розмили чіткість між миром і війною, підтримуючи в російському інформаційному полі високий рівень ненависті до українців.

Так, путінські медіа подають необхідні їм пропагандистські стереотипи про Україну, серед яких, наприклад, приналежність українського Криму Росії, штучність мови, культури та менталітету українців, національних революцій як державного перевороту, злочинності дій української влади та Збройних Сил України (ЗСУ), постійно ототожнюючи їх з нацистами. ЗМІ РФ системно нарощували ідеї сепаратизму в інформаційному полі Криму, Донецькій, Луганській, Харківській, Одеській та інших областях, поширюючи фейки про початок громадянської війни в Україні в наслідок здійсненого США та глобалістами державного перевороту.

Для прикладу дослідник П. Шевчук, характеризує ключові механізми маніпулятивних (психо-інформаційних) технологій, які використовує РФ

щодо України класифікує їх за наступним «принципом: 1) поступове пониження міжнародного іміджу України з метою послаблення її геополітичного значення; 2) відповідне дозування та спотворення інформації з метою дестабілізації ситуації та впровадження власної політики «керованого хаосу»; 3) формування стереотипу меншовартості та вторинності українців, а також відповідне руйнування почуття нації та народу; 4) домінування російської мови, культури й традицій для утвердження власної самоідентифікації при одночасному витісненні української мови та культури» [77].

Саме тому, об'єктивною бачиться наукова рефлексія вітчизняного вченого Г. Почепцова, який стверджує, «що російсько-українська інформаційна війна базується не лише на негативному підтексті понять, але й на відборі відповідних візуальних картинок. Доволі часто російська пропаганда (в інформаційних дайджестах про Україну) використовувала візуальні матеріали, які не мали жодного стосунку до країни, але були візуально вигідними» [52, с. 257]. Анексія РФ Криму яскраво засвідчила, що інформаційні операції росіян за допомогою медіа (що, здатні до ефективного маніпулювання соціальними верствами) є важливим інструментом зовнішньої військової доктрини.

Промовистим доказом таких реалій є наукові аргументи дослідника Т. Черненко, який вказує на швидкість поширення сепаратизму й колабораціонізму (в Донецькій, Луганській та Харківській обл.) саме через діяльність проросійських медіа. Враховуючи системну спрямованість господарських зав'язків, економічної кооперації та культурної близькості обох народів, росіяни зуміли наростити суттєвий вплив на політичні еліти українського Донбасу, досягнувши певного успіху.

В автономній республіці Крим (враховуючи велику кількість людей пенсійного віку (приблизно 600–700 тис.), що ностальгювали за радянським минулим, серед яких було чимало працівники силових відомств, колишніх військових чорноморського флоту, партійних апологетів радянської

номенклатури тощо) робилася ставка на використання маркерів «радянської ідентичності». Для посилення медійної картинки залучалися першочергово ті соціальні групи, які не склали більшості кримського електорату, однак були готові до політичного радикалізму та колабораціонізму.

Активізація радикального проросійського «електорату» автоматично зробила заручниками більшість населення Криму (як і частину населення Донбасу) прихильниками сепаратизму. Враховуючи конфесійний компонент означеної проблеми (повне домінування Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) на території Криму і Сході України), проект «Новороссія» увійшов в активну фазу реалізації путінської військової операції по захопленню Півдня та Сходу України [76, с. 117–123].

В медійну роботу відразу включилися російські ЗМІ, які ідеологічно «оформили» окупацію Криму як політичну справедливість в історичному контексті, а ввід російських військ на Донбас – мотивом безвихідної необхідності для захисту місцевого (російськомовного) населення від українізації й радикальних бандерівців. Схожі сепаратистські тенденції, що мають відцентровий характер можна простежити і в Закарпатській області. Однак, там вони підігруються правим урядом В. Орбана та угорськими праворадикалами, наприклад, партією Йоббік.

Закарпатська область є особливим регіоном України та має доволі багатогранний етнічний склад. Водночас тут проживає чимало русинів, які ментально та культурно ототожнюють себе з російською культурою. Тому, РФ всіляко сприяє будь-якій активності Русинського руху, надаючи йому економічну, фінансову й інформаційну підтримку. Закарпатські русини, ще за президенства В. Ющенка намагалися ініціювати сепаратистські рухи, створюючи різні «Русинські групи». Вони навіть декларували свої політичні постулати, серед яких, наприклад: надання Закарпатській області культурної, мовної та територіальної автономії.

Взагалі, прикметною особливістю цієї російсько-української війни є оперативне й продуктивне використання [меме]тичної зброї. У російському

соціумі, давно цілком домінує імперська свідомість з мілітаристським реваншизмом. У своїй ідейній сутності кремлівська пропаганда займається «поширенням конкретних імперських ідей серед населення з метою формування певної суспільної думки. Вони можуть мати політичний, філософський чи культурний зміст тощо. Тому, російська пропаганда є дієвим інструментом, що відчутно впливає на ментальність громадян, тим самим формуючи її ставлення до тих чи інших подій і реальної дійсності [11, с. 136–141].

Сучасний російський медіа-тероризм можна віднести до специфічного типу психологічного й інформаційного інструментального терору, що є невід’ємною складовою «інфраструктурного терору». Його ідейна задачність полягає у спробах організації роботи спеціальних медіа-кампаній таким чином, щоб вони мали дестабілізуючий вплив на інформаційне суспільство, створюючи у його середовищі системну атмосферу громадянської непокори, зневіри суспільства до дій влади чи силових відомств, фундаментальною основою функціональності яких є захист суспільного порядку та державного суверенітету.

У випадку з медіа-інформаційним тероризмом йдеться про його інформаційну різновидність. Тобто, про зумисне зловживання агентурними колами інформаційними системами та соціальними мережами чи «їхніми компонентами для здійснення терористичних дій та акцій. Засобами здійснення медіа-тероризму є друковані ЗМІ, мережі ефірних й кабельних мас-медіа, Інтернет, електронна пошта, різноманітні електронні девайси тощо» [10, с. 163]. Таким чином, сучасна інформаційна політика РФ є типовим підвидом інформаційного тероризму, який виступає невід’ємною складовою сучасної «стратегії російської гібридної війни на Сході України та в Криму» [33].

Детально проаналізувавши інформаційну політику РФ на міжнародному рівні, можна дійти наступного висновку: В. Путін і його політичне оточення (як і силовий блок – Федеральна служба безпеки (ФСБ), Головне

розвідувальне управління (ГРУ)) роблять ставку на «грубу силу». Путінська еліта вважає цей комплекс заходів найбільш раціональним і продуктивним. Оскільки механіка інформаційного тероризму «передбачає злиття фізичного насильства зі злочинним використанням інформаційних систем, а також умисне зловживання цифровими інформаційними системами, мережами або їх компонентами з метою сприяння здійсненню терористичних операцій або акцій» [82, с. 98], такий оптимізаційний підхід є недорогим і ефективним у часовому еквіваленті. Тому, він є найбільш підходящим варіантом вирішення національних інтересів Росії та прийнятним для морально зламаного й декласованого російського соціуму.

Слід також відмітити, що основними рисами інформаційного тероризму завжди є множинність інформаційних атак та проведення кібернетичних (злочинних) операцій, які переважно здійснюються спецслужбами розвинутих країн, або транснаціональними кримінальними елементами за їхньої підтримки. Такий вид інформаційного тероризму практично завжди характеризується кіберзлочинністю, маніпулюванням фактами, фейками, розповсюдженням різного роду дезінформації тощо [43].

Інформаційна політика Кремля свідомо реалізується в рамках академічних підходів російських «вчених», чимало з яких публічно підтримують агресивну путінську політику щодо своїх сусідів. Серед них, наприклад, А. Манойло, який вважає, що «інформаційно-психологічна війна – це бойові дії, що сплановані відповідно до піар-сценаріїв, метою яких є не знищення живої сили та техніки противника, а досягнення бажаного для сторін піар-ефекту. З погляду росіянина продукт сучасної операції інформаційно-психологічної війни – це зведення новин ЗМІ у форматі журналістського репортажу» [42]. Тому, Росія масово використовує методи інформаційно-психологічної війни в Україні з метою надламу морально-психологічного стану сучасних українських політичних еліт, діючих військовослужбовців й громадськості.

Таким чином, слід виділити такі методи інформаційної війни РФ проти

української держави: 1) агресивна пропаганда; 2) дезінформація населення; 3) маніпулювання фактами; 4) диверсифікація громадської думки; 5) системний психологічний тиск; 6) поширення невизначеності, підтримка соціального хаосу; 7) кібератаки на енергетичну, фінансову та військову інфраструктуру тощо.

Інструментарій інформаційної війни РФ проти України носить широкий спектральний характер, а його цілі обираються в залежності від поставлених Кремлем задач. Зрозуміло, що класичними інструментами є ЗМІ, «Інтернет-тролі», «боти», меми, фейкові відео, аудіо, зображення тощо. Попри те, її значимими механізмами виступають окремі політичні актори, релігійні групи, декласовані елементи, приватні військові кампанії (наприклад, «Вагнер» «Ліга», «Русич») тощо.

Залишення Україною традиційної інформаційної орбіти Кремля та посилення соціально-економічних реформ українцями, а також «часткова» боротьба з корупцією є класичною ознакою неминучості радикальної реакції глибоко корумпованої російської еліти на демократичний транзит. Така фактурність (в сукупності з іншими тригерами – погіршення економічної ситуації в Росії, наприклад) посилює і так надмірну поляризацію сторін та неминуче створює потенційну можливість міждержавного/довготривалого військового конфлікту.

Необхідно усвідомити, що інформаційна війна РФ проти України (як і частини Західного світу) не є статичним процесом. Її інформаційної методи та механізми еволюційно розвиваються, а інструментальна складова зазнає технологічної системної трансформації. Це є справжньою екзистенціальною загрозою не лише для західного (ліберального) світу, але насамперед для України, яка є жертвою цієї жорстокої війни. Тому створення ефективних механізмів для захисту інформаційного поля української держави, є національним імперативом і має мати для цього якісну нормативно-правову базу, а також конкурентну соціально-економічну, інституційну, медійну, розвідувальну та оборонну компоненту на міжнародному рівні.

2.2. Державне забезпечення інформаційної політики України

Державотворча складова функціонування інформаційної політики України є фундаментальним механізмом напрацювання й здійснення такої політики в країні. Вона необхідна для адекватного реагування на системні виклики та загрози в сфері інформаційної безпеки. Військове російське вторгнення заклало фундаментальні основи для її перегляду, виявивши чимало проблем у цій сфері, які до цього часу фактично ігнорувалися українцями. Гарантування державними інститутами інформаційної безпеки України (особливо у сучасних умовах) є принципово важливим фактором для збереження її територіальної цілісності й протистоянню інформаційній агресії з боку РФ.

Статистичні дані української громадської організації («Інститут масової інформації»), від 1 березня 2014 р. свідчать про наступне: в Україні було зафіксовано 368 фактів системного порушення свободи слова. Із них майже 80 % були пов'язані з російською агресією, що триває проти нашої держави [50]. Окрім того, розуміння реалізації самої концепції безпеки, наразі все більш ускладнюється й потребує ґрунтовніших досліджень. Тому, проблематика діяльності інститутів інформаційної політики в державі досліджується в рамках структурно-функціонального підходу.

Слід наголосити, що Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає принципи національної безпеки «як захищеність життєво-важливих інтересів людини та громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, можливе своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти й науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального

господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища, зрештою інших сфер державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [61].

Таким чином, інформаційна компонента пронизує фактично всі складові національної безпеки, а її інформаційна складова є значущою частиною національної безпеки будь-якої країни. Гарантування сталості механізмів інформаційної безпеки держави, забезпечується як на внутрішньому, так і зовнішньому рівні української політики. Як стверджує сучасний дослідник В. Абакумов, «інституційне забезпечення протидії інформаційним війнам в Україні має включати дві складові: систему органів державної влади, що здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері (гарантування) забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам) та систему органів виконавчої влади, на які покладено обов'язок щодо часткового формування у межах наданих повноважень та реалізації державної політики інформаційної безпеки у сучасних умовах» [1, с. 67].

Очевидним є доконаний факт того, що реалізація такої політики (у сфері забезпечення інформаційної безпеки) покладається (насамперед) на Президента України (ПУ) та його апарат, Кабінет Міністрів України (КМУ), Раду національної безпеки і оборони України (РНБО) та Верховну Раду України (ВРУ). Саме президент України очолює Раду Національної безпеки і оборони України, водночас йому підпорядкований «Національний інститут

стратегічних досліджень» України. Натомість, державний апарат РНБО сам координує діяльність «Міжвідомчої комісії з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки» при тому ж РНБО України й означених науково-дослідних установ стратегічного рівня [4].

Водночас РНБО має мандат на контроль та координацію діяльності органів виконавчої влади в області реалізації політики інформаційної безпеки України і може вносити Президенту України на розгляд проекти рішень для її уточнення й матеріально-ресурсного забезпечення. Функціонал ВРУ полягає в напрацюванні нормативно-правової бази у сфері інформаційної безпеки та здійсненні правового (законодавчого) контролю з боку українського парламенту.

КМУ (керуючись конституційними нормами й іншим національним законодавством, актами ПУ чи рішеннями РНБО) може здійснювати реалізацію політики інформаційної безпеки України на національному рівні. Водночас до групи інститутів, що забезпечують сталу роботу сфери інформаційної безпеки, слід віднести різні міністерства й центральні органи виконавчої влади України, наприклад: 1) Державний комітет телебачення і радіомовлення України; 2) Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України; 3) місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; 4) Збройні Сили України; 5) Службу безпеки України; 6) Службу зовнішньої розвідки України; 7) Державну прикордонну службу України а також військові формування, що створені відповідно до чинного законодавства України, на які може бути тимчасово покладене виконання різного роду заходів у сфері національної безпеки для її функціональності. На регіональному рівні, працюють місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування, відповідно до їх правової компетенції.

Варто зазначити, що усі органи виконавчої влади України (під час виконання покладених на них обов'язків щодо забезпечення інформаційної безпеки в протидії інформаційним війнам) є прямими суб'єктами адміністративно-правових відносин і можуть здійснювати виробничу

взаємодію «як один з одним або з підлеглими органами виконавчої влади галузевої компетенції, так і з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями або фізичними особами» [1, с. 65–69].

Враховуючи всю складність безпекової ситуації в країні та безупинні інформаційні атаки з боку РФ розпочинаючи з 2014 р., українською владою було створено чимало державних інституцій, що покликані стояти на захисті національних інтересів України. Наприклад, 14 січня 2015 р. КМУ ухвалив рішення й прийняв постанову під назвою «Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України» (МІП) [49], до якої затверджено відповідне Положення про створення «Міністерства інформаційної політики України» (МІП). Тобто, фактично вперше за всю історію незалежності, владою була створена окрема урядова інституція, ключовим функціоналом якої стало формування інформаційної політики України для відбиття інформаційних атак проти української держави. Більше того, його нормативна база приймалася через заходи публічного обговорення, участь в яких брали депутати України різних рівнів, громадські організації, відомі юристи та правники.

Для прикладу, власні пропозиції нормативно-правового та юридичного характеру надавали: 1) Комітет з питань свободи слова та інформаційної політики ВРУ; 2) Комітет з питань безпеки і оборони ВРУ; 3) медіа-юристи тощо. Сам законодавчий документ (з урахуванням всіх пропозицій) було подано на розгляд КМУ, а саме положення навіть пройшло погодження в таких структурах, як Держкомтелерадіо України, Міністерстві фінансів, Міністерстві економіки та Міністерстві юстиції. Згідно його нормативів, МІП є ключовим державним органом у системі центральних органів виконавчої влади України (у сфері гарантування інформаційного суверенітету країни), насамперед, в питаннях поширення стратегічно-важливої інформації, а також гарантування якісного функціонування державних інформаційних ресурсів української держави.

У своїй практичній діяльності МІП опирається виключно на демократичні принципи: захист свободи слова та прав громадянина, правового вільнодумства. При ньому також створено Громадську раду, членами якої стали представники різних громадських організацій України, ЗМІ та вітчизняні медіа-експерти. Цей орган виконує функції нагляду за діяльністю Міністерства. Самі ж генеральні функціонали МІП затверджено в Програмі дій українського Уряду та прописано в Коаліційній угоді й підписаній 5-ма фракціями ВРУ.

Серед них, наприклад 1) розробка стратегії інформаційної політики України та концепції інформаційної безпеки держави; 2) координація органів влади в питаннях комунікації та поширення інформації; 3) протидія інформаційній агресії з боку РФ.

Водночас варто враховувати факт знаходження України у стані війни з РФ. Зрозуміло, що обидві системно відпрацьовують (разом з військовими) й інформаційну тактику ведення бойових дій, використовуючи при цьому різні інструменти й засоби державної пропаганди (у тому числі різного роду фейки). Враховуючи, що Кремль здатен здійснювати системні інформаційні атаки на Україну із територій інших національних держав долучаючи транснаціональну злочинність, так і проводити прямі кібероперації, така стратегія є цілком виправданою.

Серед ряду інших важливих інституцій, що були утворені у ході російсько-української війни (та входять до сфери інформаційної безпеки) є «Український кризовий медіа-центр». Він був заснований національними експертами, що спеціалізуються на сфері міжнародних відносин, комунікацій та зв'язків з громадськістю і має здійснювати «функцію публічного майданчика для виступів представників української влади, експертів, представників міжнародних організацій та дипломатичного корпусу з оперативними заявами та аналізом ситуації в Україні» [71].

Також, урядом при Міністерстві інфраструктури в 2017 р. було створено «Генеральний секретаріат цифрової інфраструктури» (ГСЦІ), яке має

займатися викликами кібербезпеки. До їхньої компетентної специфікації належать такі проблемні завдання, як «кіберзахист, контроль за пожежно-техногенними ситуаціями, фізичної охорони і оборони об'єктів критичної інфраструктури тощо. А в рамках самої роботи ГСЦІ, планується створення спільної робочої групи з працівників СБУ, що займаються питаннями кібербезпеки, Національної поліції, Державної служби захисту інформації, РНБО» [35]. Кошти ж на реалізацію даного проекту виділив ЄС у сумі 60 млн. гривень.

Цікавим на рахунок цього є академічний дискурс в самій Україні. Значущою для нас (з точки зору наукової рефлексії) є позиція вітчизняного вченого В. Антонюка, який вважає, «що удосконалення системи державного реагування на сучасні виклики та загрози інформаційній безпеці України, потребує цілеспрямованого вивчення зарубіжного досвіду організації та проведення інформаційних операцій, методів і засобів здійснення кібератак, а також моделювання інформаційних нападів. Оскільки, оптимізація таких можливостей гарантує, що система забезпечення інформаційної безпеки буде носити міжвідомчий характер і стане ієрархічно організованою. А її кадрова структура й організація відповідатиме структурі державного управління з чіткою координацією дій окремих сегментів» [4].

Тому, українська держава просто зобов'язана розробити таку модель комунікативної політики, яка б забезпечила перманентний діалог «державна влада – громадяни», гарантувавши (тим самим) відкритість державного управління. В самій аналітичній записці від НІСД відзначається наступне: визначальними кроками, що здійснені на шляху до інституціоналізації комунікативних відносин влади та української громадськості були такі завдання: 1) визначення обов'язковості утворення структурних підрозділів з питань взаємодії із ЗМІ та зв'язків з громадськістю в апаратах центральних і місцевих органів виконавчої влади (1997–2002 рр). Доручення Президента (від 21 серпня 2002 р. № 1-1/1086) та відповідна Постанова Кабінету Міністрів (від 15 жовтня 2002 р. № 1550) наповнили реальним змістом

закладені у Законі України «Про інформацію», гарантії права на інформацію у формі створення в державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, що забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації; 2) віднесення до компетенції Віце-прем'єр-міністра України завдання з формування та реалізації державної політики з питань прозорості та відкритої діяльності органів виконавчої влади, розвитку комунікації влади й суспільства.

Окреме місце в нашому дослідженні (з точки зору об'єктивності), заслуговує інформаційно-психологічний аспект інформаційної безпеки держави. Оскільки, освітньо-академічний фактор відіграє тут визначну роль, йдеться про такі інститути інформаційної безпеки як освітні заклади різного рівня акредитації. Адже він закладає принципові основи національної свідомості та титульної й політичної приналежності громадян, зрештою формує ціннісні основи ідентичності. Наприклад, Стаття 1 «Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті» відзначає національну освіту «як основу розвитку людської особистості, суспільства, нації й держави та виступає запорукою процвітаючого майбутнього України. Вона також є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Оскільки, саме національна освіта здатна лише відтворювати й нарощувати інтелектуальний, економічний та духовний потенціал українського суспільства» [60].

Водночас важливими є її доктринальні постулати щодо стратегічного бачення всього процесу зміцнення української державності крізь призму освітнього інтелектуалізму. Для прикладу, наведемо одну із її констант: «Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей – стверджується в документі, вона допомагає забезпечувати національні інтереси, сприяє зміцненню авторитету та конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені, а сама якість освіти визначається пріоритетним напрямом державної політики в галузі освіти та виступає передумовою національної безпеки» [60].

Як відзначає сучасний вітчизняний вчений В. Артемов, полемізуючи щодо цієї проблеми: «будь-який зміст національно-патріотичного виховання в країні полягає в організованому, планомірному, систематизованому, послідовному та цілеспрямованому освітньому процесі, націленому на засвоєння національних, духовних і культурних цінностей, формування національно-патріотичної свідомості у громадянина, яка проявляється у ставленні особистості до своєї малої та великої Батьківщини, зацікавленості в історії свого народу, його національної спадщини та повазі до них. Тому, патріотизм є багатоаспектним поняттям, фундаментальною духовно-моральною якістю, світоглядною і психологічною характеристикою людської особистості, морально-духовним принципом її життєдіяльності» [5, с. 180].

Відтак, компетентно-орієнтований підхід щодо формування змісту освіти є концептуальним орієнтиром сучасної освіти для будь якої розвиненої держави, через який вона формує «у молоді навички навчатись упродовж всього життя, тобто самостійно оволодівати інформацією, різними екзотичними знаннями тощо. Оскільки, здобуття якісної освіти впродовж всього життя є унікальним механізмом виживання людини та всього людства в інформаційну (цифрову/глобальну) епоху [64].

Отже, результативне функціонування інститутів національної безпеки вимагає дотримання наступних політичних алгоритмів: 1) обов'язкової координації в діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки; 2) налагодження якісної взаємодії державних органів і приватного аутсорсингу в сфері забезпечення інформаційної безпеки; 3) запровадження системи об'єктивного контролю за діяльністю національних/державних суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки; 4) розвитку комунікаційної політики у взаємодії «державо-суспільство» тощо. Також, національною необхідністю є швидка розробка сучасних програм для освітньої пропаганди, спрямованої на формування можливостей із забезпечення власної інформаційної безпеки, наприклад «підвищення рівня культури використання засобів оброблення інформації, оприлюднення власної інформації та способів її захисту,

критичного ставлення до інформації, новітніх аналітичних інструментів» [69, с. 36–42].

Консолідації потребує весь спектр інформаційних механізмів і суб'єктів забезпечення безпекового простору. Для відновлення безпекового статусу-кво й посилення засобів інформаційної безпеки, актуальною залишається проблема підготовки якісних кадрів в сфері кібербезпеки. Для цього у вищих навчальних закладах України (університетах, академіях тощо) слід студіювати курси, що направлені на здобуття необхідних навичок та спеціальної кваліфікації, налагодити міжнародне стипендіальне стажування. В результаті держава отримає новітні методології виявлення та запобігання небезпечним інформаційним впливам, а безпекова компонента стане міцною системою для гарантування національного суверенітету України та її конкурентоспроможності в оборонно-розвідувальній сфері.

2.3. Інформаційно-психологічна складова безпеки особистості в умовах війни

Інформаційна безпека особистості – це своєрідний ментальний стан людини, морально-психологічному «когерентну» якої не може бути завдано будь-якої шкоди через інформаційні механізми та різного роду технологічні засоби. Етимологічне поняття інформаційно-психологічної безпеки наразі розуміється як стан абсолютної захищеності громадян держави чи окремих її груп (окремих соціальних/маргінальних верств) від шкідливих інформаційно-психологічних впливів.

Таким чином, інформаційна безпека людської особистості вочевидь характеризується ступенем «їхньої захищеності та стійкістю головних сфер життєдіяльності щодо небезпечних інформаційних впливів» [2].

Щодо основних принципів та механізмів у ракурсі забезпечення безпеки у психосфері, то варто виділити наступні аспекти:

- законність (дотримання всіх норм Конституції України та чинного законодавства України, а також положень міжнародного права при здійсненні правової чи політичної діяльності із забезпечення безпеки психосфери людини;

- державний та цивільний контроль за використанням чи прийняттям спеціальних засобів дистанційного впливу на психосферу людини;

- державна монополія чи її відсутність в одного відомства на розробку та використання засобів і методів неусвідомленого психофізіологічного впливу;

- сполучення централізованого управління усіма силами й засобами психофізіологічної безпеки з передачею у відповідності з державним устроєм України частини повноважень у цій галузі органам державної влади на місцях та органам місцевого самоуправління;

- загальна обов'язковість ліцензування діяльності, пов'язаної з розробкою, виробництвом, розповсюдженням чи застосуванням засобів і

методів неусвідомленого впливу на психіку людини, їх сертифікацію;

Водночас до зовнішніх загроз інформаційної безпеки особистості можна віднести наступні фактори:

– діяльність розвідувально-інформаційних (чи силових) структур іноземного штибу, а також різних політико-економічних механізмів, що спрямовані проти національних інтересів держави в інформаційній сфері;

– сильне загострення міжнародної конкуренції в області контролю за інформаційними технологіями та різного роду ресурсами;

– діяльність транснаціональних злочинних елементів і міжнародних терористичних організацій;

– розробка розвинутими державами новітніх концепцій інформаційної війни, яка визначає створення засобів небезпечного впливу на інформаційні сфери сусідніх країн тощо.

Враховуючи, що інформаційна безпека визначається функціональністю нейтралізувати й такі психологічні загрози, психологічна компонента як стан захищеності критично важливих інтересів національної держави, виступає основоположним компонентом стратегічної політики країни [79]. Під розумінням психологічної безпеки людської особистості слід також бачити економічне благополуччя в сучасних соціально-психологічних умовах.

Психологічну безпеку на державному рівні слід розглядати також крізь призму єдиної системи політичних процесів, наслідком яких є відповідність можливостей людей отримати доступ до загальних потреб в реальному житті. Тому, різносторонні складові системи національної безпеки виступають як тригерні компоненти її сталого розвитку. Інформаційно-психологічна безпека особистості, це також захищеність людської свідомості від небезпечних деформаційних впливів на ментальність громадян, що здатні нести важкі (непоправні) наслідки для генофонду (тривалі психологічні атаки на населення важкою, фейковою інформацією, тактика морального виснаження шляхом дезінформації фактами національно-державного значення тощо).

Водночас, інформаційно-психологічну безпеку можна інтерпретувати як

можливість захисту суспільної свідомості (її різних соціально-економічних суб'єктів) від негативних інформаційних чинників, що педалюють дисфункціональні процеси.

Для прикладу, системне домінування пласту негативних новин у медіа чи на інших соціальних платформах, газетах, радіо тощо, що призводить до ще більшої соціальної напруги та відкритої ескалації всередині держави. Тому, ключовим завданням національного уряду (як і українського медійного простору водночас), має стати пошук якісного механізму збалансування інформаційних повідомлень, а також насичення їх (принаймні частково) позитивним контентом і розважальними компонентами, зрештою поетапне уникнення мови ворожості. Попри те, необхідно враховувати інформаційні потреби кожного регіону країни, забезпечивши національний, культурний та міжрегіональний діалог. Отже, об'єктивні чинники, що спричинені російсько-українською війною, стало сприяють різним деструктивним процесам всередині самого українського суспільства.

Однак, варто зробити наголос на значимості системного аналізу самого поняття інформаційно-психологічна безпека, зрештою його змісті. Переважно вченими фокусується увага на психологічному здоров'ї людини, штучно звужуючи загрози при розгляді цієї проблематики через острахи бути відірваним від загального контексту самого поняття. Але ж існуючі загрози інформаційній безпеці акумулюють в собі сукупність більшості факторів, які можуть продукувати небезпеку життєво важливим інтересам особи в сфері інформаційній політики в цілому.

Тому, основні загрози інформаційній безпеці й особистості можна поділити на три групи:

- загроза впливу фейковою інформацією (недостовірні дані, політичні маніпуляції, класична дезінформація) на окрему особу чи націю загалом;
- загрози зовнішнього/міжнародного характеру (неправомірного та несанкціонованого) впливу сторонніх осіб на інформаційну інфраструктуру та засоби її трансляції, персонал тощо (наприклад, на процес створення самої

інформації чи на інструменти її формування та використання на державному рівні), що призводять до незворотних психологічних наслідків;

– загрози свободі суспільства і його інформаційним правам (законне право на здобуття, поширення та використання інформації, праву на інтелектуальну власність й задокументовану інформацію, зрештою захисту честі та гідності).

Слід визнати й наступне: що В. Путіну (як і сучасній російській політичній еліті, кадровим ядром якої є силовики й криміналізований олігархат) вдалося нащупати інструменти психологічного тиску на українські політичні еліти та бізнес. Страх перед повномасштабним вторгненням РФ не дозволяв їм діяти з точки зору національних інтересів України. Наприклад, серед фактів, які засвідчують таку нашу рефлексію можна назвати зрив В. Януковичем євроінтеграції, не підписання ним «Зони вільної торгівлі» з ЄС, появу так званих «Мінських угод 2», не бажання ліквідувати легально діючі проросійські партії та ЗМІ, націоналізувати російський бізнес в Україні, визначитися з правовою оцінкою діяльності УПЦ МП тощо.

Фактор інформаційно-психологічної загрози безпеки кожної людської особистості (як і цілої нації загалом) є важливою компонентою забезпечення такого типу безпеки в цивілізованій Європі та США. Концепт вдалої системи захисту криється в механізмах її реалізації й визначається потенційними спроможностями національного уряду діяти на випередження (так зване купіровання, призупинення, каналізація загроз тощо), а також виявлення на ранньому (початковому) етапі таких викликів.

Йдеться не лише про системний моніторинг віртуальної мережі Інтернет, телебачення, різного роду реклами, впливу транснаціональної злочинності тощо, але й концептуального розуміння того, якою є (чи може бути) кількість загроз інформаційно-психологічній безпеці особистості, що й буде визначати методи та засоби для її повної нейтралізації. Каналізуючи самі потенційні можливості такої загрози для інформаційно-психологічного впливу на маси, держава гарантує власну соціальну безпеку через збереження

національного генофонду та психологічного здоров'я своїх громадян.

Таким чином, інформаційно-психологічна складова безпеки особистості в умовах російсько-української війни, покликана, насамперед, захистити індивідуальність людини і саме суспільство від системного деструктивного інформаційного впливу з боку такого потенційного агресора, як, наприклад РФ. Враховуючи той факт, що Кремль володіє різними методами критичного впливу на маси (використовуючи навіть психотронні технології як зброю), Україна має бути готовою до таких складних викликів. Одним із інструментів для протидії цьому є системне підвищення якості освіти своїх громадян до європейських стандартів, поліпшення їх поінформованості, просвітницька робота українською інтелігенцією та політичними акторами, зрештою якісна «здорова» державна пропаганда.

РОЗДІЛ 3. Забезпечення та захист інформаційної безпеки України в контексті російсько-української війни

3.1. ЗМІ як інструмент захисту інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни

Ключовими функціональними механізми захисту держави і суспільства у протидії інформаційній агресії РФ, зрозуміло мають бути національні ЗМІ та якісне нормативно-правове законодавство. Адже, не немає жодного сумніву, що глобальні ЗМІ відіграють вирішальну роль в сучасних конфліктах і мають великий вплив на баланс сил у світі. Тому, здобуття перемоги у таких конфліктах «залежить від формування внутрішньої та зовнішньої громадської думки, а не виключно від здобутків на полі бою [83, р. 135–140].

Наразі Україна стикнулася з надзвичайно креативною інформаційною політикою Кремля, за якої виживання країни залежить від можливостей забезпечення політичної, інформаційної, військової, духовної, економічної безпеки, які є складовими елементами національної безпеки й визначатимуть подальший розвиток української держави, зрештою сприяти її виживанню. Беззаперечним є факт ефективності пропагандистських ЗМІ в Криму та на Донбасі, що наочно ілюструю сучасний статус-кво.

Будучи «сучасним» механізмом соціальної комунікації, російські ЗМІ й досі впливають на формування суспільної думки в Україні, сильно впливаючи на світогляд і політичну орієнтацію частини українців. Російські зарубіжні ЗМІ сьогодні формують й деякий порядок денний у світі, визначаючи політичну актуальність сьогодення. Тому, ЗМІ можна назвати важливим універсальним інструментом досягнення зовнішньополітичних цілей російської держави. ЗМІ – це, насамперед, стратегічний актив держави, фундаментальний інструмент її інформаційної безпеки.

Фактично всі новітні (медійні) супутникові технології, РФ активно застосовує в гібридній війні проти України, насамперед, національне

телебачення, оскільки воно не потребує глибокого аналізу поданої інформації перед сприйняттям російською цільовою аудиторією.

Оскільки, одним із модерних признак поширення інформації є цифрова конвергенція (коли взаємопроникнення та злиття цифрової обчислюваної техніки й різних систем передачі багатьох даних, зараз відбувається на основі первинного оцифрування різномірних інформаційних повідомлень – текстових, графічних, аудіовізуальних тощо, зменшуються фінансові витрати та час на обробку і доставку даних. Натомість зростає процес вдосконалення функціональних можливостей цілого комплексу найновіших інформаційно-комунікаційних підсистем. А це надає можливість «розширити аудиторію, стимулювати її інтерес, провокувати на відповідну реакцію» [17, с. 25].

Попри те, слід наголосити, що різностороннє проникнення ЗМІ в життя соціуму давно відіграє як об'єднуючу, так і роз'єднуючу роль. Наприклад, сучасний дослідник Г. Блумер, вважає, що він є винятково «відчутним в кризові періоди історичного розвитку суспільства, коли люди у стані соціальної невизначеності особливо підпадають під вплив, легко відкликаються на різні нові стимули та ідеї, а також більше піддаються пропаганді й різним маніпулюванням» [6, с. 123].

Схожа політична ситуація була на південному Сході України і в Криму, коли в середині української громадськості не сформувалося відчуття національної приналежності до нашої нації. А населення Півдня і Сходу держави попало під ідеологічну обробку російських ЗМІ.

Водночас українські медіа (через різного роду причини) фактично мали обмежений вплив на свідомість людей у вказаних вище регіонах України. Зрозуміло, що швидкий розвиток новітніх інформаційних технологій якісно змінюють стратегії військових дій на полі бою, а транснаціональні ЗМІ часто не відображають об'єктивну реальність, формуючи та транслюючи її у власних корпоративних інтересах. Сьогодні українські ЗМІ можуть слугувати національним інтересам держави, керуючись конструктивною національною ідеєю та метою. Тепер вони швидко здатні конструювати українську

громадську думку (як до слова й ЗМІ РФ з метою виправдання злочинних дій, виправдуючи військове вторгнення до Молдови, Грузії й України зокрема).

Військово-політична ситуація, що склалася на території нашої держави обумовлена залежністю українського інформаційного простору від Росії, яка ще з часів незалежності системно здійснювала інформаційний вплив і проводила інформаційно-психологічні операції, що були направлені на підрив національних інтересів та безпеки України. В Україні росіянами було створено якісну пропагандистку машину, яка трансформувала медійний ґрунт в необхідне кремлю політичне русло. А українське населення Криму, Сходу та Півдня України, постійно знаходилося під російським ідеологічним впливом.

Слід визнати, що українській владі нажалі не вдалося забезпечити необхідний розвиток проукраїнських ЗМІ у цих регіонах держави для створення противаги російським пропагандистським медійним ресурсам. В інформаційній війні РФ проти України, найбільш вираженим є медіа маніпулювання через державне телебачення. Очевидним наслідком такої ідеологічно-інформаційної обробки населення стала реалізація російськими ЗМІ багатьох деформаційних вкидів.

Відсутність якісних механізмів для протиставлення системним спекулюванням політичними, конфесійними, мовними компонентами національної політики, дозволило підняти градус протистояння до найвищого рівня. Роблячи акцент на дискримінації російськомовного населення, російські медіа постійно спекулювали такими синтетичними категоріями як «громадянська війна в Україні, українська криза, націоналістичні бойовики» тощо, нав'язуючи такий інформаційний наратив міжнародній спільноті. Навіть українські друковані дайджести інколи не свідомо використовували такі «ідеологічні ярлики», [не]розуміючи їх конотаційного змісту та генези. Зрозуміло, що ефективність «обробки» населення українського Донбасу забезпечувалася мотивованими російськими пропагандистами. Наприклад, на весні 2014 р. 300 співробітників російських медіа, серед яких «Life News»,

«Звезда», «Первый канал», «Russia Today», В. Путін особисто нагороджував державними відзнаками «за високий професіоналізм та об'єктивність у висвітленні кримських подій» [16, с. 169].

Водночас українська влада теж розпочала використовувати національні ЗМІ, прагнучи підсилити державницькі позиції. Це простежується під маніпуляційним контентом категоріального апарату, наприклад означення російсько-української війни «антитерористичною операцією» тощо й фактичного використання такого підходу до 24 лютого 2022 р., що, підтверджується розпорядження в.о. Президента України «Про заходи щодо забезпечення інформування громадськості про антитерористичну операцію» в Україні [59].

У даному нормативному документі юридично прописано «вжиття невідкладно додаткових заходів щодо налагодження систематичного, повного та достовірного інформування громадськості оперативним штабом з проведення антитерористичної операції про хід антитерористичної операції, щодо забезпечення сприяння журналістам, працівникам засобів масової інформації у провадженні ними професійної діяльності» [59]. Таким чином, український уряд прагнув інформувати населення щодо реалій на Сході України, підмінюючи поняття війни терміном «антитерористична операція».

Основною проблемою щодо ефективності українських ЗМІ, була модель медіа власності в Україні, де більшість засобів масової інформації контролювалися російськими та українськими олігархами, які обслуговували їхні економічні інтереси чи політичну повістку Кремля. Це й стояло на заваді реалізації якісної журналістики, яка б обслуговувала національні інтереси України. Наприклад, в розпал війни на Сході України всі новини таких телеканалів як «Інтер» (який на той час знаходилися у власності Д. Фірташа та С. Львовчкіна – вихідців з партії «Регіонів») й «1+1» (бенефіціаром якого є І. Коломойський) застрягли в корпоративних війнах олігархічних груп.

Очевидно, що більшість національних медіа холдингів, не мають вільнодумства й інформаційної маневреності. Цікавою (на рахунок цього) є

наукова рефлексія сучасного дослідника В. Конаха, який стверджує, що «ефіри практично всіх телепрограм провідних приватних українських телеканалів, продовжують заповнювати тенденційні сюжети, скеровані на підтримку їхніх власників чи їх близького оточення» [36, с. 260].

Українська громадськість практично позбавлена об'єктивної інформації щодо державної стратегії відносно окупованих територій. Для прикладу, 41,7 % опитаних респондентів вважають, що мають недостатньо інформації про стратегію та цілі української держави щодо Криму, а 29,1 % відповіли, що взагалі не отримують ніяких даних. Водночас 44,9 % українців вважають, недостатнім той об'єм інформації, який стосується стратегії та цілей держави щодо непідконтрольних територій Сходу, а 22 % взагалі не отримують її. Більше того, 34,3 % опитаних респондентів (по всій території України) вважають революцію Гідності 2014 р. державним переворотом. Прихильників таких політичних бачень найбільше знаходиться саме на Півдні (51,1 %) та Сході (57,3 %) України [80].

Станом на теперішній час країна потребує нової карти медіареформ, однак гостро відчувається дефіцит державного фінансування. Системно обмежуючи вплив українського олігархату на можливості друкованих ЗМК, пропонується перейти на державну підтримку реформованих друкованих ЗМК регіональної сфери через Закон України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» [3, с. 194].

Враховуючи задекларований країною курс на інтеграцію в європейсько-атлантичні структури, принципово важливим фактором для верифікації українського законодавства в інформаційній сфері безпеки є його симбіоз з європейськими правовими нормами. В Україні вже відбуваються певні зрушення у цій сфері, які направлені на ухвалення таких нормативно-правових документів. Наприклад, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики у сфері телебачення і радіомовлення» [56].

Варто підкреслити також наступне: цей законодавчий акт став дуже важливим досягненням українського політичного істеблішменту (як і української нації водночас), оскільки він цілком відповідає всім стандартам і практикам європейського рівня щодо регулювання національного медіапростору. Навіть Рада Європи (РЄ) позитивно сприйняла його прийняття, зазначивши наступне: «це важливе досягнення України в процесі імплементації Національної стратегії з прав людини. Як результат цього кроку, Україна тепер має один з найбільш прогресивних і далекосяжних правових інструментів у Європі» [65]. Цінним він є для України ще й тим, що вносить заборону для володіння медійними активами з будь-яких офшорних зон.

В сучасних умовах російсько-української війни, контроль Україною над власним медійним простором є надважливим пріоритетом. Оскільки, сучасне телебачення, радіо, преса, модерні Інтернет-видання мусять стати ключовим компонентом механізму інформаційної війни, яка ведеться проти України. Їх ключовим завданням є донесення до громадян України їхнього курсу щодо здобуття маркеру національної ідентичності, розуміння й шани до власної історії, її справжніх героїв та патріотів. Тому, держава мусить маршовими «кроками» рухатися до культивування високоякісної аналітики та журналістики, долучати експертів міжнародного рівня, що спеціалізуються на такій тематиці. Це, буде сприяти її інтеграції до глобальної архітектури медійно-інформаційного компоненту.

Водночас, одним із визначальних завдань національних ЗМІ є якісна контрпропаганда (певний комплекс інформаційних заходів, що направлені на каналізацію будь-яких викликів та антидержавної пропаганди потенційного агресора), яка б спонукувала суспільство системно займатися аналізом отриманої інформації й не бути адептом фекових інформаційних технологій. В апріорі простежується й наступна тенденція: окремі національні ЗМІ використовують чимало негативних інформаційних сюжетів медіа РФ, вносячи певний дисбаланс в соціальний порядок держави. Причиною цього є

слабкість національної контрпропаганди, її неоперативність і упередженість щодо висвітлення (тих чи інших) питань в українських медіа. А це призводить до зміщення інформаційних «акцентів у висвітленні подій в бік російських інтерпретацій» [44, с. 38].

Слід підкреслити, що механізм найбільш ефективних медійних рішень, лежить у соціологічній площині (активізації діяльності Міністерства інформаційної політики, наприклад) чи долучення західних соціологічних інституцій чи спеціальних установ тощо. Іншим інформаційним викликом є банальний непрофесіоналізм окремих груп журналістів і української блогосфери. А також повна відсутність чіткого визначених юридичних вимог до журналістської діяльності в умовах війни, у тому числі і на законодавчому рівні.

Іншим важливим аспектом нашої наукової роботи виступають соціологічні результатами дослідження ГО «Телекритика» в 2016 р. У них з'ясовані основні фактори, що впливають на висвітлення в мас-медіа більшості військових подій, що відбуваються на українському Донбасі. Серед них, наприклад:

- вагомий плюралізм у підходах та редакційній політиці щодо висвітлення конфлікту, а також високий рівень невпевненості в журналістських колах щодо професійних орієнтирів;

- нестача інституціоналізації різних редакційних практик щодо висвітлення тем, пов'язаних з конфліктом;

- професійні стандарти у роботі українського журналіста (під час висвітлення будь-яких тем), що пов'язані з війною мусять бути артикульовані в українському соціуму. Тобто, у великій кількості випадків медійні стандарти є предметом інтерпретації журналістів, а не політикою редакцій;

- чимало українських журналістів відчують системний тиск власної редакції, а також суспільний тиск через управлінську цензуру.

Йдеться, наприклад про ігнорування тих тем, які могли б зашкодити формуванню патріотичного образу українських військових й підіграти

російській державній пропаганді. Тому, емоційна напруга (що супроводжує висвітлення конфлікту та відчуття співучасті), не надають журналістам всієї можливості знаходитись «над проблемою» [8].

Розуміння контролю над інформаційним простором визнається виміром функціонування національної журналістики на окупованих територіях, які продовжують роботу над деескалацією та нарощуванням втраченого авторитету України. Прикметно, що найбільш дієвим каналом комунікації на Сході України досі залишається «сарафанне» радіо, на другому різного роду соціальні мережі: «Facebook», «Twitter» тощо.

Водночас РФ продовжує витратити млрд. дол. на агресивну пропаганду та розповсюдження фейків не лише в Україні, але й на Заході. Проте, чимало розвинутих країн вже законодавчо каналізують інформаційні фейкові вкиди РФ. Оскільки, Україна є жертвою такої інформаційної агресії і напрацьовує певні механізми протидії (наприклад, аналітичну платформу StopFake), вона вносить свою лепту в загальну архітектуру європейської інформаційної безпеки. Адже, українські фахівці діляться отриманим війною досвідом з нашими союзниками та економічними партнерами. Міжнародна спільнота також активно включилася у протидію російським інформаційним вкидам, що підтверджує створення спеціального підрозділу в НАТО (так зване, кібер-реагування).

В 2017 р. також була прийнята спільна декларація ООН, ОБСЄ та ОАД «про свободу висловлювання думки, фейкові новини, дезінформацію та пропаганду» [68] в ЄС. Цей нормативно-правовий акт є спільним політичним «кроком» міжнародних організацій на системну російську дезінформацію і агресивну пропаганду.

Проте, військові дії РФ в Україні показують, що перша розуміє тільки грубу силу та мислить з шовіністичних позицій. Тому, дуже важливою складовою (у побудові загальної інформаційної картини) відіграють все таки сучасні соціальні мережі. Більшість медіа наразі активно використовують скріншоти, цитуючи повідомлення з сторінок користувачів «ВКонтакте»,

«Facebook», «Twitter».

Такий тип інформаційного простору слугує не тільки джерелом новин, але й емоційним тлом сприйняття поточних подій. В Україні ефективно українці використовують соціальні мережі, оскільки, навіть Майдан теж розпочинався із закликів на Facebook об'єднуватися та виходити на протести. Їх спільністю виступає універсальна платформа для соціальної комунікації, що гарантує швидкий результат при необхідності певної взаємодії. Однак, соціальні мережі активно моніторяться ворогом, що становить потенційну загрозу національній безпеці держави.

Україна терміново мусить створити власну професійну журналістику, сучасною основою якої є професіоналізм, об'єктивність, систематичне дотримання журналістської етики та патріотизму. Адже, стабільність національної держави та її суспільства можливий лише за умови, наявності значущої уваги з боку влади до розвитку сучасної інформаційної сфери безпеки. Оскільки, будь-які ЗМІ мають сильний вплив на ціннісні орієнтації людини та її національної свідомості й переважно визначають реакцію суспільства на реальну дійсність. Тому, в теперішніх умовах ЗМІ постають у ролі певних мотиваторів (чи демотиваторів) українського суспільства, спрямовуючи його у певному (необхідному українській державі) напрямі.

Важливість спрямування цивілізаційного розвитку української нації у конструктивному інформаційному напрямку, залишається в призмі політики гарантування національних інтересів. Архіважливими викликами для України залишається покращення діяльності вітчизняних ЗМІ, які наразі перебувають на своєрідному етап власної професійної трансформації. Всіляке сприяння з боку владних структур цьому процесу, створює потенційну можливість отримати сучасні конкурентно-спроможні ЗМІ для реалізації безпекових задач і нейтралізації будь-яких спроб інформаційної експансії.

Таким чином, окресливши основні внутрішні та зовнішні завдання українських ЗМІ як інструменту інформаційної безпеки на сучасному етапі, можна простежити наступний концептуальний компонент. Наприклад, до

внутрішніх його завдань належать: 1) повна консолідація суспільства; 2) загальне поширення національної ідеї та моделі ідентичності; 3) поетапне зниження рівня ворожості; 4) системний контроль влади; 5) всіляке сприяння позитивному мисленню українського соціуму; 6) системне виховання патріотичності; 7) підвищення рівня моральності та духовності.

Водночас, до ключових зовнішніх завдань належать: 1) конкурентне позиціонування держави на міжнародному рівні; 2) створення позитивного іміджу України; 3) відбиття та реагування на російські інформаційні атаки; 4) професійний аналіз фактів на основі реально існуючих подій; 5) поширення інформації про основні досягнення, культуру та традиції України.

Аналізуючи стан інформаційної безпеки України у контексті російсько-української війни, варто констатувати наступне: за період незалежності України влада так і не спромоглася гарантувати насичення інформаційного поля конкурентним інфо-продуктом, спрямованим на формування у свідомості соціуму національної приналежності до України. Так і не вдалося вибудувати концепт продуманої, зваженої й стратегічної інформаційної політики, яка б стала надійною основою для захисту від агресивних інформаційних впливів. Тому швидке становлення сучасного конкурентоспроможного українського інформаційного середовища, спрямованого на захист національних інтересів, має бути стратегічним завданням у порядку денному інформаційної політики України.

3.2. Роль громадських організацій та релігійних громад в контексті інформаційної безпеки України

Військова інтервенція РФ в Україну стала справжнім екзистенціальним викликом для українців. Водночас відбулася цивілізаційна активізація громадянського руху практично у всіх сферах українського суспільства й інформаційного зокрема. Високий рівень розвитку інститутів громадянського суспільства (як і громадських організацій водночас) є ключовим критерієм для поетапної модернізації правової системи держави, що гарантує забезпечення свобод людини та громадянина. Очевидно, що громадські об'єднання завжди виступали важливим системоутворюючим чинником будь-якої країни, оскільки він є інтегруючим механізмом між людиною та інститутами державної політики.

Право на об'єднання в громадські організації регламентовано ст. 36 Конституції України, де чітко зазначено, що «громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [37].

Цінним для процесу конструювання громадянського суспільства й демократичного транзиту є також норми Закону України «Про громадські об'єднання», який означає їх як «добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення всіх суспільних благ, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів» [57]. Як стверджує сучасний український дослідник В. Антонюк, процес «забезпечення національної безпеки держави – це справа не тільки органів державної влади, але й усього українського суспільства та кожного громадянина. А наявність ефективної

мережі громадських структур виступає за сучасних умов, однією з умов забезпечення національної безпеки держави загалом» [4].

Здобутий безпековий досвід Україною створює потенційну можливість побачити, як фахові спеціалісти з ГО можуть стати якісними консультантами у владних кабінетах, надаючи креативні рекомендації урядовим колам. Адже з початком російської військової інтервенції в Україну (в умовах фактичного безладу та часткового надламу системи державного управління), саме громадські об'єднання (разом з волонтерами) першими долучилися до захисту інформаційної безпеки держави, допомагаючи ефективно протидіяти кремлівській пропаганді.

Наразі український уряд (як і силові та оборонні структури водночас) продуктивно використовують весь потенціал інститутів громадянського суспільства. Оскільки, така взаємодія допомагає відігравати визначальну роль в протистоянні з новітніми інформаційними викликами сьогодення, ефективно забезпечуючи продуктивне функціонування сфери національної безпеки. ГО є для держави цінним активом, надаючи всеосяжну підтримку як інтелектуальним, так кадровим ресурсним базисом. В Україні при державних структурах давно діють громадські ради, «які покликані забезпечити участь громадян в управлінні державними справами, здійснювати громадський контроль за діяльністю органів виконавчої влади, налагоджувати ефективну взаємодію зазначених органів з громадськістю, через врахування суспільної думки під час формування та реалізації державної політики» [12].

Промовистим прикладом такої ефективної взаємодії є факт входження до структури Громадської ради «Міністерства інформаційної політики України», абсолютно різних представників за своєю функціональністю ГО. Її головними завданнями є здійснення ефективного громадського контролю за продуктивною діяльністю «Міністерства у сфері формування та реалізації інформаційної політики України». Водночас, вона може надавати останньому обов'язкові (для розгляду) нормативно-правові рекомендації з різних питань інформаційного характеру «опісля чого, профільне Міністерство проводить

консультативні заходи з громадськістю, а також здійснювати ефективну підготовку проектів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної інформаційної політики у відповідній сфері, може здійснювати системне удосконалення роботи органу Міністерства та підвищення його ефективності» [51].

Цінність громадських об'єднань в забезпеченні інформаційної безпеки України, засвідчує й підписання державного меморандуму про активну співпрацю між МІП, ГО «Інститут інформаційної безпеки» (Україна) та ГО «Разом» (США). Їх стратегічним завданням виступає спільний захист інформаційного простору української держави та якісного підвищення обізнаності громадян у сфері медіа та роботи глобальних ЗМІ. Головні завдання такої глибокої взаємодії нормативно визначено самим меморандум: «протицію російській та іншій цілеспрямованій інформаційній агресії та пропаганді; підтримка неупередженого і незалежного висвітлення подій про Україну в українських та світових ЗМІ; підвищення обізнаності громадян України щодо інформаційної безпеки в Інтернеті, протидії фальшивим новинам та маніпуляціям» [81].

Наприклад, в Україні діє Український Кіберальянс (УК) – група українських хакерів з усієї України. Він постав у 2016 р. через об'єднання таких двох груп кіберактивістів, як «FalconsFlame» та «Trinity». З часом до нього приєдналися й інші кіберспільноти. УК постійно передає здобуті дані для аналізу українській розвідці та силовим структурам, оприлюднює різного роду матеріали через міжнародні платформи, наприклад, такі, як «Інформнапалм» тощо [82]. УК була створена Є. Докукіним у червні 2014 р., який вбачає у ньому «[кібер]батальйон для проведення оборонних і наступальних операцій в Інтернеті, для протидії сепаратистам і терористам та протидії інформаційній війні проти України» [82].

УК лише протягом 2017 р. закрила 141 сайт терористів в Україні, ще 30 заблокувала (серед яких 10 в українському Крими). Оскільки, ці медійні платформи сепаратистів розміщували на своїх інформаційних ресурсах

персональні дані українців [72].

Іншою не менш відомою ГО, що потенційно сприяє забезпеченню інформаційної безпеки є «Українська група інформаційної безпеки» (УГІБ). Ключовими задачами кібернетичної діяльності УГІБ (яка переважно спеціалізується на захисті інформації, що має рівень «державна таємниця») є «вжиття заходів щодо забезпечення всебічного захисту інтересів особи, суспільства та держави у сфері безпеки інформації, а також пропаганда вимог міжнародних та національних стандартів і нормативних документів у сфері безпеки інформації, захист законних соціальних, економічних, науково-технічних та інших спільних інтересів членів Групи; надання споживачам галузі безпеки інформації якісної інформаційної підтримки; сприяння розробці та імплементації дієвої нормативно-правової і методологічної бази у сфері безпеки інформації; вдосконалення професійного рівня фахівців з інформаційної безпеки шляхом проведення курсів з підвищення кваліфікації, семінарів, інших освітніх заходів» [63].

Через свою ефективну діяльність на увагу заслуговує й таке громадське об'єднання, як Всеукраїнська асоціація «Інформаційна безпека та інформаційні технології» (ВА ІБІТ). Її основоположні цілі полягають «в сприянні розвитку інформаційного суспільства, а також системна допомога в захищеності життєво-важливих інтересів людини, суспільства та держави; сприяння розвитку інформаційного суспільства та електронної демократії» [9]. Професійна діяльність ВА ІБІТ переважно сконцентрована на системі захисту інформації та розбудові інформаційного суспільства.

Духовно-релігійна компонента національних інтересів теж є важливою ланкою у сфері забезпечення інформаційної безпеки особистості та держави. Необхідною умовою розбудови демократичної держави є гарантування національних інтересів держави у духовно-релігійній сфері суспільства, яке повинно визначатися виключно через волевиявлення народу безпосередньо, або легітимні інститути державної політики. При цьому, визначальним є концептуальний «момент» відокремлення церкви від держави як важлива

конституційна засада взаємовідносин країни і релігійних організацій.

Повне відокремлення будь-якої церкви від держави лежить в площині абсолютної секуляризації державно-правових відносин та звільнення усіх сфер, що перебувають у компетенції регулятивної ролі держави над релігією. Основою такого переконання є «невтручання національної держави, її органів та інститутів, службових осіб у внутрішньо церковні справи богослужбового, канонічного, організаційного характеру та здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій» [48].

Однак, певні означені нормативно-правові положення, набувають деякої кореляції в умовах російсько-української війни. Інколи церква як інститут має більший вплив на політичний вибір своїх прихожан, ніж інші суб'єкти політики. А оскільки (за теперішніх обставин) життєві інтереси української нації полягають в гарантуванні роботи релігійних установ виключно у правовому полі держави, неминучим є процес секуляризації та позбавлення права існування на території держави тих церковних суб'єктів, які мають політичну/інституціональну залежність від РФ. Доказом правомірності такої рефлексії є те, що сам Кремль часто використовує УПЦ МП як інструмент ведення інформаційної війни проти української держави.

В цілому діяльність УПЦ МП (а фактично Російської православної церкви) в Україні є доволі неоднозначним явищем. Православна поляризація яка загострилася на тлі військової агресії Москви в Україну, сприяє ще більшій напруженості в суспільстві, які часто підсилюються РФ через підвладній їй церковні структури, зокрема УПЦ МП. Неспроможність української влади швидко працювати над такого роду політичними помилками (правильно визначати національні пріоритети у державно-церковній політиці), призводять до системного безладдя та руйнації духовно-релігійної сфери українського суспільства, створюючи (тим самим) реальну загрозу самому існуванню нації та інформаційно дезорієнтують українців.

Демократичний рівень гарантування релігійних прав і свобод не може абсолютно забезпечувати автоматичну збалансованість системи суспільно-

конфесійних відносин. Хоч українське національне законодавство (з питань свободи совісті та віросповідання) наразі вважається найліберальнішим в континентальній Європі, проте, не гарантує країні виваженої стабільності у державно-церковній й міжконфесійній взаємодії. В умовах російської військової агресії, сильно відчувається градус протистояння між УПЦ МП та Православною церквою України (ПЦУ), у політичному фарватері якої (фактично) знаходяться й Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП) та Греко-католицька церква України (ГКЦУ).

Релігійна проблематика завжди була делікатним питанням внутрішньої української політики. Тому, виважена державна риторика у конфесійній сфері є дуже важливою для політичної стабільності. Слід також наголосити, що політичний діалог між владою та релігійними організаціями відчутно активізувався між тими церквами, які стоять виключно на державницьких позиціях. Однак, відношення до УПЦ МП значно змінилося опісля нападу РФ, а наразі СБУ, навіть проводяться безпекові заходи щодо виявлення російської агентури в її структурах.

Тому, державна політика у сфері свободи совісті та віросповідання продовжує реалізовуватися на засадах політичної фрагментарності. Відсутність новітнього концептуального бачення щодо «стратегії розвитку суспільно-релігійних і державно-церковних відносин, призводить до наростання кількості проблем (а окремі з озвучених політичних практик) тільки посилюють суперечливість відповідних нормативно-правових актів [3, с. 232].

Водночас сучасний український дослідник О. Петряєв вважає, що політична нестабільність в державі була використана керівництвом РФ спочатку для анексії Автономної республіки Крим, а згодом для реалізації гібридного вторгнення на Донбас. Агресивній релігійній пропаганді Москва відводить особливо важливу роль у цій війні. Мова йде про системну релігійну пропаганду «під егідою РПЦ, небезпека від якої обумовлена насамперед тим, що чимало віруючих прихожан в країні, відносить себе до

УПЦ МП, яка їй підзвітна [31, с. 114].

Слід також наголосити на тому, що на окупованих територіях України релігійної свободи не існує. Кремль повністю заборонив будь-яку діяльність українських церков. Це стосується не лише православних українців різних конфесій, але й кримських татар, права яких брутально порушуються в анексованому Криму. Ця проблема не вирішиться і в найближчій перспективі, про що засвідчує кремлівська політика: влада анексованого Криму взагалі відібрала частину будівель Кримської єпархії УПЦ КП. А арбітражний «суд» Криму прийняв рішення вилучити в Кримській єпархії УПЦ КП приміщення в центрі Сімферополя, визнавши недійсним договір оренди, що укладений до 2050 року. Він також присудив здійснити виплату на суму півмільйона рублів позивачеві, тобто «міністерству майна і земельних відносин», а також звільнити приміщення Кафедрального собору в м. Сімферополь [32].

Про системну диверсійну діяльність УПЦ МП і РПЦ в Україні свідчать наступні факти: ще 30 січня 2014 р. під патронатом РПЦ в Сімферополь з Афона була привезена православна святиня – ікона Дари волхвів, охорону якої здійснював діючий на той час працівник російського ФСБ І. Гіркін (Стрелков). За даними СБУ, І. Гіркін використовував цей релігійний захід як прикриття для поїздки в Крим з метою проведення розвідувальної діяльності на території України. Він також був «постійним членом православних делегацій в Україні й планомірно відвідував з тією ж метою південні і східні єпархії УПЦ» [7]. Такі його дії бачаться логічним в спектрі наступних подій: в 2015 р. ієрархи УПЦ МП практично визнали Крим частиною Росії, передавши усе майно двох кримських єпархій на баланс Російської церкви, лицемірно ігноруючи російську збройну агресію, від якої вже гинули тисячі українських солдат та офіцерів.

Наприклад, відомий український вчений Інституту філософії О. Саган, рефлексує на ці події, влучно відзначив наступне: «юридично і дефакто, судячи з тих змін, які внесені до статуту, і власне, там прямо написано, що розміщеним центром Сімферопольської та Кримської єпархій є Республіка

Крим, яка є суб'єктом Російської Федерації. Тим самим фактично визнана анексія Криму РФ, що, на мій погляд, є державною зрадою. Фактично відбулася завуальована передача цих двох єпархій Російській церкві» [74].

Промовистим фактом поширення сепаратистських ідей (спровокованих УПЦ МП) є діяння настоятеля Ужгородського кафедрального собору (й за сумісництвом голови «Сойму Підкарпатських русинів») Д. Сидора, проти якого ще у 2008 р. було відкрито кримінальну справу за № 499 за ч. 1 ст. 110 КК України «посягання на територіальну цілісність і недоторканість України». Д. Сидор сам звертався до РФ з проханням визнати незалежність русинського Закарпаття від України [66]. Натомість, керівництво УПЦ МП нагородило його хрестом з прикрасами (це виняткова нагорода за особливі заслуги) [45].

Отже, така діяльність УПЦ МП складає загрозу інформаційній та національній безпеці України. Більше того, їхня керованість кремлем перетворює її на інструмент інформаційно-гібридної війни проти в Україні. РФ має відчутний антиукраїнський вплив на структури УПЦ МП, а відтак і на свідомість її прихожан.

Українська національна влада не може ігнорувати діяльність церковного інституту, що має іноземне підпорядкування та діє не і в інтересах України, тим паче в умовах військової агресії РФ. Тому, принципово важливо вибудувати стратегію комунікативної політики з прихожанами та пояснювати причини прийняття необхідних для захисту інформаційної безпеки нормативно-правових законопроектів, що обмежують діяльність таких структур в Україні.

Отже, значення недержавних громадських організацій (що є одним із суб'єктів національної безпеки) у сфері забезпечення інформаційної безпеки, мають здійснювати функцію контролю за діяльністю силових структур та органів державної влади у сфері національної безпеки. Водночас, при формуванні та провадженні державної політики інформаційної безпеки в сучасних українських реаліях, органам виконавчої влади необхідно активно

сприяти участі неурядових громадських організацій в розробці та прийнятті владних рішень, здійсненню контролю громадянських інститутів у сфері безпеки та оборони, виборчому процесі й інших формах прямої демократії.

Щодо релігійних викликів, то необхідна правова рівність церков перед законом та «український екуменізм». Тобто, повне єднання усіх зусиль різних конфесій задля досягнення суспільно значущих цілей. Вони і стануть тими політичними зусиллями, які вкрай необхідні для налагодження національно-духовного відродження української нації. Оскільки, лише вона у повній мірі здатна протистояти інформаційним впливам Москви та зберегти цілісність країни. Щодо УПЦ МП, то її діяльність має бути заборонена на всій території України, якщо у її діях простежуються ознаки злочину, що здійснюється з метою демонтажу суверенітету, становлячи загрозу національній безпеці України.

3.3. Пріоритетні напрями протидії загрозам інформаційній безпеці України в умовах російсько-української війни

Для стримування військової агресії РФ, Україною в 2021 р. прийнята новітня «Стратегія інформаційної безпеки», яка в своїй інструментальній суті та безпекових механізмах забезпечує комплексну взаємодію на основі «Конституції України», «законів України», «Стратегії національної безпеки України», «Стратегії кібербезпеки України», «міжнародних договорів» й законодавчої активності Верховної Ради України. У ній чітко прописані більшість можливих потенційних інформаційних загроз, визначальною серед яких є: «інформаційна політика Російської Федерації» [54].

Під нормативно-правовою категорію етимологічного поняття «загроза» в контексті інформаційної безпеки розуміються будь-які негативні впливи у сфері інформаційної діяльності держави. Це, можуть бути як внутрішні, (спричинені суб'єктами інформаційних відносин через недостатню кваліфікованість, розуміння процесів і наслідків чи злочинним умислом), так і зовнішні фактори. Вони включають в себе наступні фактори: 1) хакерство та бездіяльність уповноважених органів щодо виявлення та реакції на загрози; 2) помилки у стратегії політичного курсу щодо системи прийняття законів та їх реалізації; 3) рівень інформаційної культури суспільства та владного істеблїшменту; 4) соціально-економічний стан суспільства та держави.

В процесі реалізації цієї новітньої стратегії дане поняття (інформаційна загроза) пояснюється як потенційно (або реально) негативні явища, тенденції та чинники інформаційного впливу на людину, суспільство та державу, що може застосовуватися в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів для збереження національних цінностей України й здатні (безпосередньо чи опосередковано) завдавати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні.

Отже, можна виділити наступні види інформаційних загроз, класифікуючи їх, наприклад:

– за ступенем гіпотетичної шкоди: тобто загрози, що мають явні чи потенційні діяння, що ускладнюють (або унеможлиблюють) реалізацію національних інтересів в інформаційній сфері та створюють небезпеку для системи державного управління в цілому, а також функціональності її системних елементів;

– за повторюваністю вчинення: повторюваними є загрози, що раніше вже здійснювалися різними суб'єктами; продовжувані – неодноразове здійснення загроз, що складається з ряду тотожних, які мають спільну мету.

– за сферами походження: екзогенні – джерело дестабілізації системи лежить поза її межами; ендегенні – коли алгоритм дестабілізації системи перебуває в самій системі.

– за ймовірністю реалізації: імовірні загрози, це ті, які за виконання певного комплексу умов обов'язково відбудуться. Прикладом може слугувати оголошення атаки інформаційних ресурсів суб'єкта забезпечення національної безпеки, яке передуює самій атаці;

– неможливі – загрози, які за виконання певного комплексу умов ніколи не відбудуться, переважно, такі загрози зазвичай мають більше декларативний характер (що нічим не підкріплений) і, навіть, не володіє потенційною можливістю здійснити проголошені наміри, становлять (здебільшого) залякуючий характер;

– випадкові – загрози, це ті, коли за виконання певного комплексу умов кожного разу вони протікають по-різному. Загрози такого рівня варто аналізувати за допомогою методів дослідження операцій, зокрема теорії ймовірностей та теорії ігор, які вивчають закономірності у випадкових явищах.

– за джерелами походження: загрози природного походження можуть включати в себе небезпечні геологічні, метеорологічні, гідрологічні морські та прісноводні явища, деградацію ґрунтів чи надр, природні пожежі, масове ураження сільськогосподарських рослин і тварин хворобами чи шкідниками, зміну стану водних ресурсів і біосфери тощо;

– загрози техногенного походження, це, насамперед транспортні аварії (катастрофи), пожежі, різні вибухи чи їх загроза, раптове руйнування каналів зв'язку, аварії на інженерних мережах і спорудах життєзабезпечення, аварії головних серверів органів державного управління тощо;

– загрози антропогенного походження відбуваються через вчинення людиною різноманітних дій із руйнування інформаційних систем, ресурсів, програмного забезпечення об'єкта тощо. Тому до них (за природою дій) відносять: ненавмисні, викликані помилковими чи ненавмисними діями людини (помилковий запуск програми, ненавмисна інсталяція різних закладок); навмисні (інспіровані), які стали результатом навмисних дій багатьох людей (для прикладу, навмисна інсталяція програм, які передають інформацію на інші комп'ютери чи сервера, свідоме зараження інформаційної системи різними вірусами тощо). За значенням: наприклад, допустимі – тобто загрози, які не можуть призвести до колапсу системи.

– за структурою впливу: це системні загрози, що впливають одразу на всі складові елементи суб'єкта ЗНБ; структурні впливають на окремі структурні елементи системи і є доволі небезпечними й стосуються структури окремих органів державної влади або їхніх компонентів; елементні загрози впливають на окремі елементи складу структури системи. Саме такого роду загрози становлять постійний характер і є небезпечними за умови неефективності, або повної відсутності їх моніторингу.

– за характером реалізації: реальні загрози простежуються тоді, коли активізація алгоритмів дестабілізації є неминучою і не обмежена часовим інтервалом та просторовою дією; потенційні, коли активізація алгоритмів дестабілізації можлива за певних умов середовища функціонування органу державного управління; здійснені – це такого типу загрози, які втілені в життя; а уявні, це коли відбувається псевдоактивізація алгоритмів дестабілізації чи активізація таких алгоритмів, що є схожими з алгоритмами дестабілізації, однак не є такими.

– за ставленням до них: об'єктивні загрози, які підтверджуються

сукупністю обставин і фактів, що об'єктивно характеризують навколишнє середовище, окрім того, ставлення до них суб'єкта управління не відіграє вирішальної ролі через те, що об'єктивні загрози існують незалежно від волі та свідомості суб'єкта; суб'єктивні – це сукупність чинників об'єктивної дійсності, яка вважається загрозою суб'єктом управління системою безпеки.

– за об'єктом впливу: на державу, суспільство чи взагалі людину. Вони можуть становити як об'єктивну природу, наприклад, зміна умов фізичного середовища (пожежі, повені тощо) чи відмовлення елементів обчислювальної системи, або суб'єктивну, наприклад, помилки персоналу. Загрози, що мають суб'єктивну природу, можуть бути випадковими або навмисними. Таким чином, на будь-якому об'єкті повинні здійснюватися певні дії, що не будуть заважати реалізації конкретних захисних механізмів і заходів.

Зрозуміло, що в умовах такої війни всі акценти (на виявлення загроз і реакцію) швидко змінюються у ракурсі звуження прав людини, керуючись необхідністю забезпечення впливу на потенційні та існуючі загрози. Так, наприклад, через запровадження в Україні воєнного стану «вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» тощо» [56]. В цій лицемірній інформаційній війні, яку проти нас веде РФ, українським журналістам слід виваженіше подавати новини з фронту, оскільки, витік закритих даних може мати негативні наслідки для держави. Тому, національні медіа мусять лише законно протидіяти інформаційним нападам РФ.

Зрозуміло, що військова операція проти української держави стратегічно планувалася й продумувалася вищим російським керівництвом давно. Агресивні інформаційні висвітлення російських ЗМІ (про події останніх років в Україні) спровокували чимало економічних, енергетичних і міграційних проблем, що призвели до масштабної соціальної кризи в країні.

Російська державна пропаганда акумулювала довкола себе всі наявні ресурси, серед яких і дипломатичні та міжнародні механізми. Свідомо фальшуючи відеоматеріали та факти, Кремль продовжує витратити великі фінансові та інтелектуальні ресурси для продовження реалізації інформаційних атак.

Тому, український медіа простір мусить з особливою обережністю діяти на інформаційному полі бою, не витрачаючи зайвих ресурсів й уникаючи підготовлених медійних пасток, які заздалегідь підготувала російська інформаційна машина. Вітчизняні журналісти мусять швидко вчитися перебігу інформаційної складової, об'єднуючись у професійні структури за підтримки національної влади. Якісним прикладом взаємодії може слугувати діяльність «Українського кіберальянсу», який аналізуючи дані розвідки, вміло розвінчує російські міфи та сфабриковану пропаганду через механізми «оприлюднення у міжнародній розвідувальній спільноті «Inform Naralm». Допомагаючи (тим самим) українським силовим структурам боротися з інформаційною пропагандою РФ [71].

Водночас, «Національна рада з питань телерадіомовлення України» вже заборонила трансляцію на українських телеканалах багатьох російських серіалів, фільмів і програм різного сегменту. Попри те, багато російських співаків і кіноакторів включені до «чорного списку» нев'їзних, що зменшує можливості РФ дестабілізувати соціально-політичну ситуацію в Україні з середини. Активно ведеться робота з російською інформаційною агресією в соціальних мережах. Владою системно створюються й активно просуваються спільноти, що мають активну [анти]російську позицію, ведуть патріотичні інформаційні блоги тощо.

Проте з позиції забезпечення інформаційної безпеки, наразі Україна перебуває все одно в зоні ризику, оскільки даній сфері свідомо не відводилося належної уваги, що й «стало однією з причин посилення внутрішніх протиріччів і конфліктів, інспірованих ззовні за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів [67].

Окрім цього, можна спостерігати певні негативні антидемократичні чинники, які виправдовує влада прикриваючись воєнним станом, що введений рішенням «Ради Національної безпеки і оборони» від 8 березня 2022 р. «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану». Ним зокрема визначена модель інформаційної діяльності в умовах воєнного стану через реалізацію єдиної інформаційної політики в країні. Оскільки, вона є ключовим питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації.

Водночас, владою рекомендовано «Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення» терміново вжити заходів щодо реалізації цього політичного рішення [78]. Через що, ряд опозиційних до влади медіа-платформ (навіть з проукраїнською позицією), було відключено з цифрової мережі Т2. Насторожуючим фактором є та обставина, що жоден уповноважений орган (ні «Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Міністерство оборони України» ні РНБО тощо) не приймали «жодних рішень щодо відключення таких телеканалів» [38]. Проте, активно залишався в медіа просторі проросійський канал «Інтер», який завжди був рупором російської пропаганди, ставши частиною проекту «Єдині новини #UАразом» [15].

Отже, необхідність забезпечення інформаційного суверенітету України, визначається швидким формуванням безпекового інформаційного простору, а також необхідністю забезпечення національної безпеки держави в цілому. А також, нейтралізації й існуванням загроз в інформаційній сфері країни, які можуть завдавати значної шкоди загальним національним інтересам. Тому, взяття курсу на розробку виваженої й чіткої національної інформаційної стратегії, системно сприятиме успішному вирішенню завдань у всіх сферах життя українського суспільства.

Очевидно, що для своєчасного вирішення таких надскладних завдань (у правовому та організаційно-технічному аспектах тощо), Україні потрібно системно працювати в області посилення правового контролю за безпековим середовищем. Зокрема, технологічно посилити інформаційний простір країни шляхом створення якісної медіа інфраструктури, а також створити автоматизовані системи управління національними інформаційними ресурсами, виробити інструменти каналізації інформаційним загрозам, культивувати умови для надійного захисту каналів державного управління.

Висновки

Таким чином, політична компонента інформаційної безпеки України, має агрегувати інтереси виключно української держави. Оскільки, наявність «чужого» інформаційного поля, може стати шлюзом для реалізації екзистенціальних загроз інформаційній безпеці держави. Науковий дискурс, що ведеться українськими вченими потребує ґрунтовних наробок в області інформаційної безпеки, що й актуалізує обране нами предметне поле.

Саме зміна підходів до вирішення проблем в модулі інформаційної політики є імперативним завданням для української держави в контексті забезпечення національної безпеки держави в умовах конвенційної війни. Водночас значимим є визначення політичної ролі інформаційної безпеки в системі безпекових факторів держави, розуміння її ключових завдань і напрямів діяльності.

Наразі чинне українське законодавство системно даптують до таких національних потреб нашої держави. Трансформуючи його в поєднанні із реструктуризацією сфери національної безпеки, український політичний істеблїшмент (за підтримки західних союзників) прагне сконструювати якісний механізм стримування зовнішньої інформаційної агресії. Серед проблем, що можуть стати на заваді реалізації таких планів – відсутність висококваліфікованих фахівців, якісної цифрової інфраструктури й швидкої готовності політичних еліт педантично запроваджувати системні реформи.

Водночас базових змін потребує механізм стратегічного планування та стратегування державної оборонної політики, предметно екзистенціального прогнозування та технологічної кооперативної координації на західних принципах, а також запровадження цифрових засобів об'єктивного контролю за здійсненням вже прийнятих юридичних норм.

Серед методів сучасної інформаційної війни, які РФ застосовує проти української держави слід виділити, наприклад агресивну пропаганду, дезінформацію українського населення, маніпулювання різними фактами,

системний інформаційно-психологічний тиск, поширення невизначеності й соціального хаосу, здійснює кібератаки на енергетичну, фінансову та військову інфраструктуру України.

Взагалі, російський інструментарій інформаційної війни, має широкий спектральний характер, а його цілі обираються в залежності від поставлених Кремлем задач. Його класичними інструментами є «Інтернет-тролі», «боти», меми, фейкові тощо. Водночас її окремими суб'єктами виступають політичні актори, релігійні групи, декласовані елементи, приватні військові кампанії (наприклад, «Вагнер» «Ліга», «Русич») тощо. Покидаючи інформаційну орбіту Кремля та посилюючи соціально-економічних реформи, Україна неминуче «впиралася» в шовіністичну реакцію корумпованої російської еліти. Така фактурність (в сукупності з іншими тригерами – погіршення економічної ситуації в Росії, наприклад) посилює поляризацію сторін та неминуче створює потенційну можливість міждержавного/довготривалого військового конфлікту.

Інформаційна війна РФ проти України (як і частини Західного світу) не є статичним процесом. Її інформаційної методи та механізми еволюційно розвиваються, а інструментальна складова зазнає технологічної системної трансформації. Це є справжньою екзистенціальною загрозою не лише для західного (ліберального) світу, але насамперед для України, яка є жертвою цієї жорстокої війни. Тому створення ефективних механізмів для захисту інформаційного поля української держави, є національним імперативом і має мати для цього якісну нормативно-правову базу, а також конкурентну соціально-економічну, медійну та розвідувальну компоненту.

Таким чином, створення результативної моделі для функціонування інститутів національної безпеки, вимагає дотримання наступних політичних алгоритмів: 1) обов'язкової координації в діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки; 2) налагодження якісної взаємодії державних органів і приватного аутсорсингу в сфері забезпечення інформаційної безпеки; 3) запровадження системи об'єктивного контролю за діяльністю національних і

державних суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки; 4) розвитку комунікаційної політики у взаємодії «держава-суспільство». Необхідністю є й швидка розробка сучасних програм для освітньої пропаганди, спрямованої на формування можливостей із забезпечення власної інформаційної безпеки, наприклад [69, с. 36–42].

Системної консолідації потребує весь спектр інформаційних механізмів і суб'єктів забезпечення безпекового простору. Для відновлення безпекового статусу-кво актуальною залишається проблема підготовки якісних кадрів в сфері кібербезпеки через західні військові університети та академії.

Щодо інформаційно-психологічної складової безпеки особистості, то вона покликана, насамперед, захистити індивідуальність людини і саме суспільство від системного деструктивного інформаційного впливу з боку потенційного агресора. Враховуючи той факт, що Кремль володіє різними методами критичного впливу на маси (використовуючи навіть психотронні технології як зброю), Україна має володіти інструментами для протидії цьому.

Окреслюючи основні внутрішні та зовнішні завдання українських ЗМІ, як інструменту інформаційної безпеки на сучасному етапі, можна виділити наступні концептуальні компоненти їх задачності, наприклад: 1) повна консолідація суспільства; 2) загальне поширення національної ідеї та моделі ідентичності; 3) системний контроль влади за іноземними агентурними резидентами; 4) всіляке сприяння позитивному мисленню українського соціуму; 5) системне виховання патріотичності тощо.

Аналізуючи стан інформаційної безпеки України у контексті російсько-української війни, варто констатувати й наступне: за період незалежності України влада так і не спромоглася гарантувати насичення інформаційного поля конкурентним інформаційним продуктом, який сприяв швидкому формуванню української ідентичності. Не вдалося вибудувати й концепт продуманої, стратегічної інформаційної політики, яка б стала надійною основою для захисту від агресивних інформаційних впливів Москви. Тому швидке становлення

сучасного конкурентоспроможного українського інформаційного середовища, спрямованого на захист національних інтересів, має бути стратегічним завданням української держави. Водночас, при формуванні державної політики інформаційної безпеки в сучасних українських реаліях, органам виконавчої влади необхідно активно сприяти участі неурядових громадських організацій в розробці та прийнятті владних рішень, здійснювати системний контроль громадянських інститутів у сфері безпеки й інших сферах прямої демократії.

Щодо релігійних викликів, то необхідна правова рівність церков перед законом та «український екуменізм». Тобто, повне єднання усіх зусиль різних конфесій задля досягнення суспільно значущих цілей. Вони і стануть тими політичними зусиллями, які вкрай необхідні для налагодження національно-духовного відродження української нації. Оскільки, лише так можна протистояти інформаційним впливам Москви та зберегти цілісність країни. Щодо конфесійної діяльності УПЦ МП, то остання має, мабуть, бути заборонена на всій території України, якщо в її діяльності знайдуть ознаки злочину, що становить загрозу національній безпеці України.

Таким чином, необхідність забезпечення інформаційного суверенітету України, визначається швидким формуванням безпекового інформаційного простору. А також, нейтралізації й існуванням загроз в інформаційній сфері країни, які можуть завдавати значної шкоди загальним національним інтересам. Тому, розробка чіткої національної інформаційної стратегії, системно сприятиме успішному вирішенню завдань у всіх сферах життя українського суспільства. Очевидно, що для своєчасного вирішення таких надскладних завдань, Україні потрібно системно працювати в області посилення правового контролю за безпековим контуром. Зокрема, технологічно посилити інформаційний простір країни шляхом створення якісної медіа інфраструктури, автоматизованих систем управління сучасними інформаційними ресурсами, зрештою виробити інструменти каналізації інформаційним загроз в Центрах прийняття стратегічних рішень.

Список використаних джерел

1. Абакумов В. М. Інституційне забезпечення протидії інформаційним війнам в Україні // Право і безпека. 2010. С. 65–69.
2. Алещенко В. Інформаційно-психологічна складова безпеки особистості в умовах війни. Вісник Національного університету оборони України. № 2 (66) 2022. URL. : <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/255150>. (дата звернення 21.09.2022).
3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». К. : НІСД, 2016. 688 с.
4. Антонюк В. В. Механізми державного реагування на сучасні виклики та загрози інформаційній безпеці. URL. : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=747>. (дата звернення 27.09.2022).
5. Артемов В. Ю. Теоретико-методичні основи формування деонтологічної компетентності фахівців із забезпечення інформаційної безпеки; М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т, Ін-т інформ.-діагност. Систем. К. : Задруга, 2016. 327 с.
6. Блумер Г. Коллективное поведение: Пер. с англ. // Американская социологическая мысль : Тексты. М., 1994. 278 с.
7. Братовбивчу війну на сході України благословив російський патріарх Кирило. URL. : <https://tsn.ua/politika/bratovbivchu-viynu-na-shodi-ukrayini-blagosloviv-rosiyskiypatriarh-kirilo-350183.html>. (дата звернення 20.09.2022).
8. Висвітлення конфлікту в українських медіа: установки, практики, пошук рішень (результати дослідження). URL. : http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/visvitlennya_konfliktu_v_ukrainskikh_media_ustanovki_praktiki_poshuk_rishen_rezultati_doslidzhenny. (дата звернення 28.09.2022).

9. Всеукраїнська асоціація «Інформаційна безпека та інформаційні технології». Офіційний сайт URL. : <http://vaibit.org.ua/>. (дата звернення 08.08.2022).
10. Герасименко К. С. Сучасні ознаки загроз «інформаційного тероризму» // Форум права. 2009. № 3. С. 162–166.
11. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення // Вісник НАДУ. 2015. № 1. С. 136–141.
12. Громадська рада URL. : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0. (дата звернення 21.08.2022).
13. Гурковський В. І. Безпека як об'єкт правовідносин в умовах глобального інформаційного суспільства. Правова інформатика. 2010. № 2 (26). С. 72–77.
14. Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: [навчальний посібник]. Х. : Фоліо, 2002. 285 с.
15. Детектор медіа. URL. : <https://detector.media/infospace/article/198490/2022-04-18-opzzh-ne-pratsyuie-shchobude-z-interom/> (дата звернення 20.04.2022). (дата звернення 20.08.2022).
16. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою / Аналітична доповідь. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 196 с.
17. Дорошкевич А. С. Гібридна війна в інформаційному суспільстві // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2015. № 2. С. 21–28.
18. Закон України «Про державну службу спеціального зв'язку та захисту Інформації України» // Верховна Рада України: [сайт]. URL. : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3475-15>. (дата звернення 24.06.2022).

19. Закон України «Про державну таємницю» // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / За ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 1. Інформаційне законодавство України. К. : ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 252–276.

20. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Верховна Рада України: [сайт]. URL. : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. (дата звернення 20.06.2022).

21. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [Текст] // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / За ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 1. Інформаційне законодавство України. К. : ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 29–43.

22. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» // Верховна Рада України: [сайт]. URL. : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/851-15>. (дата звернення 22.09.2022).

23. Закон України «Про засади державної мовної політики» // Верховна Рада України: [сайт]. URL. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>. (дата звернення 05.08.2022).

24. Закон України «Про захист інформації в авторизованих системах» // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / За ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 1. Інформаційне законодавство України. К. : ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 277–282.

25. Закон України «Про захист персональних даних» // Верховна Рада України: [сайт]. URL. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>. (дата звернення 28.09.2022).

26. Закон України «Про інформацію» [Текст] // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / За ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 1. Інформаційне законодавство України. К. : ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 9–28.

27. Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» // Верховна Рада України: [сайт]. URL. : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2919-14>. (дата звернення 03.07.2022).

28. Закон України «Про основи національної безпеки» // Верховна Рада України: [сайт]. URL. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. (дата звернення 22.08.2022).

29. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 1. Інформаційне законодавство України. К. : ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 166–176.

30. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» [Текст] // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / За ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 1. Інформаційне законодавство України. К. : ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 44–69.

31. Запобігання новим викликам та загрозам інформаційній безпеці України: правові аспекти : матеріали наук.-практ. конф. / 06 жовт. 2016 р. / Упоряд. : В. М. Фурашев. Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Вид-во «Політехніка», 2016. 204 с.

32. Захоплення храму УПЦ КП в Криму: російські силовики пошкодили руку архієпископу Клименту. URL. : <https://hromadskeradio.org/news2017/08/31/zahoplennya-hramu-upc-kp-v-krymurosiyski-sylovyky-poshko dy ly-ruku-arhiyeruskoru-klymentu>. (дата звернення 21.07.2022).

33. Історія розвитку сепаратизму в Донецькій області. URL. : <https://dn.depo.ua/ukr/donetsk/istoriya-rozvitkuseparatizmu-v-donetskiy-oblasti-28102015090000>. (дата звернення 01.08.2022).

34. Калюжний Р. Питання концепції реформування інформаційного законодавства України. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи інформації в Україні: Тематичний збірник праць учасників Другої науково-технічної конференції. К., 2000. С. 17–21.

35. Кібербезпекою об'єктів критичної інфраструктури опікуватиметься держпідприємство при Мінінфраструктури. URL. : <http://ua.interfax.com.ua/news/general/465659.html>. (дата звернення 27.08.2022).

36. Конах В. К. Забезпечення безпекових імператив у медіапросторі України (контентний вимір): монографія. Київ : «Видавництво «Фенікс», 2017. 540 с.

37. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення 16.09.2022).

38. Концерн РРТ вимкнув мовлення «Еспресо» в цифровій мережі Т 2: відкритий лист телеканалу до президента, РНБО, СБУ, Міноборони, Нацради. Еспресо. URL: <https://espresso.tv/kontsern-rrt-vimknuv-movlennyaespresso-v-tsifroviy-merezhi-t2-vidkritiy-list-telekanalu-do-prezidenta-rnbo-sbu-minoboroni-natsradi>. (дата звернення 18.09.2022).

39. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: [навчальний посібник]. К. : Кондор, 2004. 382 с.

40. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: [навчальний посібник]. К. : КНТ, 2006. 280 с.

41. Лозовий В. С. «Інтерпретації історії у політиці Російської Федерації як загроза національній безпеці України». Аналітична записка. URL. : <http://www.niss.gov.ua/articles/1796/>. (дата звернення 17.08.2022).

42. Манойло А. В. К вопросу о содержании понятия «информационная война». URL. : <http://ashpi.asu.ru/ic/?p=1552>. (дата звернення 02.07.2022).

43. Матула М. Феномен інформаційного тероризму як загрози національній та міжнародній безпеці: URL. : <http://naub.oa.edu.ua/2014/fenomen-informatsijnoho-teroryzmu-yakzahrozy-natsionalnij-ta-mizhнародnij-bezpetsi>. (дата звернення 29.06.2022).

44. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. К. : НІСД, 2013. 64 с.

45. Місіонери Московського патріархату нав'язують Україні «Русский мир». URL. : <https://www.radiosvoboda.org/a/28366802.html>. (дата звернення 03.07.2022).

46. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): [навчальний посібник]. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2000. 304 с.

47. Овчинский В. С., Сундиев И. Ю. Организационное оружие: Функциональный генезис и система технологий XXI века (доклад Изборскому клубу). URL. : <http://www.dynacon.ru/content/articles/1466/>. (дата звернення 02.09.2022).

48. Остроухов В. В. Інформаційна безпека. URL. : <http://westudents.com.ua/glavy/51970-rozdl-3-duhovno-relgynaskladova-natsionalno-bezpeki-ukrani.html>. (дата звернення 25.06.2022).

49. Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України. Постанова КМУ від 14.01.2015 № 2. URL. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF>. (дата звернення 23.06.2022).

50. Підсумки порушень прав журналістів та свободи слова з початку російської агресії – ІМІ (інфографіка). URL. : <http://imi.org.ua/analytics/44669-pidsumki-porushen-prav-jurnalistiv-tasvobodi-slova-z-pochatku-rosiyskoji-agresij-i-imi-infografika.html>. (дата звернення 28.08.2022).

51. Положення про громадську раду при МІП. URL. : <http://mir.gov.ua/content/gromadska-rada.html>. (дата звернення 21.07.2022).

52. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.

53. Присяжнюк М. М. Інформаційна безпека України в сучасних умовах. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2013. Вип. 30. С. 42–46.

54. Про введення воєнного стану в Україні. URL. : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>. (дата звернення 08.09.2022).

55. Про внесення змін до деяких Законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики в сфері телебачення і радіомовлення / Закон України від 03.09.2015 № 674-VIII. URL. : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/674-19>. (дата звернення 29.09.2022).

56. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10> (дата звернення 05.10.2022).

57. Про громадські об'єднання. Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>. (дата звернення 04.08.2022).

58. Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України. Рішення РНБО від 28.04.2014. URL. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-14>. (дата звернення 27.08.2022).

59. Про заходи щодо забезпечення інформування громадськості про антитерористичну операцію. Розпорядження Президента України від 15.05.2014 № 862/2014-рп. URL. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/862/2014-%D1%80%D0%BF>. (дата звернення 25.06.2022).

60. Про національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті. Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. URL. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

61. Про основи національної безпеки України. Закон України у редакції від 30.11.2017 № 964-VI. URL. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

62. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України від 15.03.2016 № 96/2016. URL. : <http://www.president.gov.ua/documents/962016-19836>. (дата звернення 22.08.2022).

63. Про УГІБ. Офіційний сайт. URL. : <http://uisg.net/about/>. (дата звернення 27.08.2022).

64. Прокопенко І. Ф. Роль освіти в умовах формування інформаційного суспільства. URL. : <http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2009/statti%20Ekonomika%208/1.html>. (дата звернення 21.09.2022).

65. Рада Європи вітає підписання Президентом України 10 вересня 2015 р. Закону «Про розкриття інформації щодо кінцевих власників ЗМІ», схваленого парламентом 3 вересня ц. р. URL. : https://www.coe.int/uk/web/kyiv/home//asset_publisher/Pur4r4szNjUn/content/the-council-of-europe-welcomes-the-signature-by-the-president-of-ukraine-on-10-september-2015-of-the-law-on-transparency-of-media-ownership-adopted-by?inheritRedirect=false&desktop=false. (дата звернення 11.09.2022).

66. Священника-сепаратиста Д. Сидора засудили до трьох років умовно. URL. : https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/scandals/47374/. (дата звернення 19.09.2022).

67. Слинько Т. Сучасні загрози інформаційній безпеці країни та шляхи їх подолання. URL. : <https://www.constjournal.com/pub/4-2021/suchasni-zahrozy-informatsiyniy-bezpetsi-krainy-shliakhy-ikh-podolannia/>. (дата звернення 10.09.2022).

68. Совместная декларация о свободе выражения мнения, а также «фейковых» новостях, дезинформации и пропаганде. FOM.GAL/3/17, 3 March 2017. URL. : <http://www.osce.org/ru/fom/302806?download=true>. (дата звернення 08.09.2022).

69. Солодка О. М. Пріоритети удосконалення інформаційної безпеки України // Інформація і право. 2015. С. 36–42.

70. Сытников А. А. Обеспечение и защита права на информацию. М. : Городец-издат, 2001. 344 с.

71. Український кризовий медіа-центр інформуватиме світ про події в державі. URL. : http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukraiinskiy_krizoviy_media_tsentr_informuvati_me_svit_pro_podiii_v_derzhavi_191_4819. (дата звернення 23.07.2022).

72. Українські кібервійська за три роки заблокували 173 сайти терористів. URL. : <http://detector.media/infospace/article/123935/2017-03-10-ukrainski-kiber-viiska-za-triroki-zablokuvali-173-saiti-teroristiv/>. (дата звернення 26.09.2022).

73. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Х. : Віват, 2015. 304 с.

74. Церковний скандал чи державна зрада: УПЦ МП юридично визнала Крим частиною Росії та передала їй дві єпархії. URL. : <https://tsn.ua/politika/cerkovniy-skandal-chi-derzhavna-zrada-upc-mp-yuridichnoviznala-krim-chastinoyu-rosiyi-ta-peredala-yiy-dvi-eparhiyi-414055.html>. (дата звернення 02.08.2022).

75. Цимбалюк В. Окремі питання щодо визначення категорії «інформаційна безпека» у нормативно-правовому аспекті. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. Науково-технічний збірник. К., 2004. С. 30–33.

76. Черненко Т. Ідея сепаратизму як один з інструментів інформаційної війни проти України // Стратегічні пріоритети. 2016. С. 117–122.

77. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти. URL. : http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DeVr_2014_13_11.pdf. (дата звернення 06.07.2022).

78. Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану. Рішення РНБО. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-22#Text>. (дата звернення 04.09.2022).

79. Юдін О. К., Богуш В. М. Інформаційна безпека держави. URL. : <https://studfile.net/preview/5376129/>. (дата звернення 28.09.2022).

80. Як російська пропаганда впливає на суспільну думку в Україні (дослідження). 2017. 13 лютого. URL. : http://osvita.mediasapiens.ua/mediarosvita/research/yak_rosiyska_propaganda_vplivae_na_suspilnu_dumku_v_ukraini_doslidzhennya/. (дата звернення 16.08.2022).

81. МІП підписало меморандум про співпрацю з громадськими організаціями «Інститут інформаційної безпеки» (Україна) та «Разом» (США). URL. : <http://mip.gov.ua/news/335.html>. (дата звернення 28.09.2022).

82. Facebook сторінка Є. Докуніна. URL. : <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1429844477281327>. (дата звернення 23.06.2022).

83. Jerrold M. From Car Bombs to Logic Bombs: The Growing Threat from Information Terrorism // NATO Library at. URL. : [TERRORISM_AND_POLITICAL_VIOLENCE](#), vol. 12, no. 2, Summer 2000, P. 97–122. (дата звернення 17.08.2022).

84. Valiushko I. The role of media in the conflicts of information era // European political and law discourse. Volume 4 Issue 1. 2017. P. 135–140.